

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav germánských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Petr Kujal

Kullervo jako zdroj inspirace pro J. R. R. Tolkiena

Kullervo as a Source of Inspiration for J. R. R. Tolkien

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Janu Dlaskovi, Ph. D. za neocenitelné rady a připomínky k celé práci, zejména po formální a strukturní stránce. Dále děkuji Mgr. Michalu Švecovi za motivaci k výběru tématu a cennou kritiku k zárodkům práce. Vřelý dík zasluhuje také Mgr. Timo Laine, a to za pomoc při sestavování finskojazyčného abstraktu práce. Děkuji také svému bratru Stanislavu Kujalovi za celkovou podporu při psaní práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval
použitou literaturu a že práce nebyla využita k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne 20. dubna 2016

.....
Petr Kujal

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vlivem kalevalského příběhu o Kullervovi na dílo anglického spisovatele Johna Ronalda Reuela Tolkiena. Nejprve je stručně zmíněno pozadí vzniku *Kalevaly* a role Eliase Lönnrota při vytváření díla. Dále je představen Tolkien a jeho vztah ke *Kalevalě* a finštině. Hlavní část práce se věnuje kalevalskému příběhu o Kullervovi, zejména jakožto zdroji inspirace pro Tolkiena a dvě z jeho děl. Prvním z nich je *Kullervův příběh*: Tolkienův nedokončený pokus o převyprávění příběhu, druhým pak jeho vlastní příběh o Túrinu Turambarovi nazvaný *Húrinovy děti*. Obě Tolkienova díla jsou srovnána s příběhem kalevalským. Hlavním záměrem celé práce je ukázat, že Tolkienova inspirace příběhem o Kullervovi byla pro jeho dílo klíčová.

Klíčová slova

Kullervo, Tolkien, Húrinovy děti, Túrin Turambar, Kalevala, Kullervův příběh.

Abstract

This bachelor thesis deals with the influence of the story of Kullervo in the *Kalevala* on the English writer John Ronald Reuel Tolkien and his work. Firstly, the background of the birth of the *Kalevala* and the role of Elias Lönnrot during its creation are briefly mentioned. Secondly, Tolkien and his relationship towards the *Kalevala* and the Finnish language are introduced. The main part of the thesis focuses on the story of Kullervo in the *Kalevala*, especially as a source of inspiration for Tolkien and two of his works. The first one is *The Story of Kullervo*: Tolkien's unfinished attempt to retell the story itself, the other one is his own story of Túrin Turambar called *The Children of Húrin*. Both of these Tolkien's works are compared to the *Kalevala* story of Kullervo. The main purpose of the thesis is to show that Tolkien's inspiration by the story of Kullervo was crucial for his work.

Keywords

Kullervo, Tolkien, The Children of Húrin, Túrin Turambar, Kalevala, The Story of Kullervo.

Yhteenveto

Tässä kandidaatintyössä tutkin *Kalevalan* Kullervo-tarun vaikutusta englantilaiseen kirjailijaan John Ronald Reuel Tolkieniin ja hänen teoksiinsa. Ensiksi totean lyhyesti *Kalevalan* syntytaustan ja Lönnrotin roolin sen luomisessa. Sitten esittelen Tolkienin ja hänen suhteensa *Kalevalaan* ja suomen kieleen. Työn pääosa keskittyy Kalevalan Kullervo-taruun, joka on ollut innoituksen lähteenä kahdelle Tolkienin teokselle. Ensimmäinen niistä on *Kullervon tarina*, Tolkienin kesken jäänyt yritys kertoa tarina uudelleen. Toinen on hänen oma tarinansa Túrin Turambarista, *Húrinin lasten tarina*. Vertaan kumpaakin Tolkienin teosta *Kalevalan* Kullervo-taruun. Työn päätarkoitus on osoittaa, että Tolkienin Kullervo-tarusta saama inspiraatio oli hyvin tärkeä hänen teostensa kannalta.

Avainsanat

Kullervo, Tolkien, Húrinin lasten tarina, Túrin Turambar, Kalevala, Kullervon tarina.

Obsah

Úvod.....	7
1. Kalevala a Elias Lönnrot	10
1.1 Kontext vzniku Kalevaly.....	10
1.1.1 Kulturní kontext.....	10
1.1.2 Historický kontext.....	11
1.1.3 Sběr lidové poezie před Eliášem Lönnrotem	12
1.2 Elias Lönnrot a vznik Kalevaly.....	13
1.2.1 Život Eliáše Lönnrota v důležitých datech.....	13
1.2.2 Vznik Kalevaly.....	13
1.2.3 Role Eliáše Lönnrota při vzniku Kalevaly	14
1.3 Shrnutí	16
2. J. R. R. Tolkien a jeho vztah k finštině a Kalevalě.....	17
2.1 Tolkienovy jazykové a literární vlivy	18
2.1.1 Tolkien a jazyky.....	18
2.1.2 Tolkienovy literární vlivy	19
2.2 Tolkien, finština a Kalevala.....	19
2.2.1 Vliv finštiny na Tolkienovy umělé jazyky.....	19
2.2.2 Tolkienův vztah k finštině.....	20
2.2.3 Tolkienovo objevení Kalevaly	22
2.2.4 Tolkien a Lönnrot.....	23
2.2.5 Nástin některých podobností mezi Kalevalou a Tolkienovým dílem	24
2.3 Shrnutí.....	25
3. Kalevalský příběh o Kullervovi.....	27
3.1 Vznik příběhu.....	27
3.2 Příběh o Kullervovi v Pra-Kalevalě, Staré Kalevalě a Školní Kalevalě.....	28
3.3 Příběh o Kullervovi v Nové Kalevalě	29
3.4 Shrnutí.....	30
4. Tolkienovo dílo Kullervův příběh a jeho srovnání s příběhem kalevalským.....	31
4.1 Tolkienova inspirace kalevalským příběhem o Kullervovi.....	31
4.2 Srovnání díla s jeho kalevalskou předlohou.....	34
4.2.1 Jména.....	34
4.2.2 Kullervova rodina.....	36
4.2.3 Hlavní postava.....	37
4.2.4 Úkoly kladené Kullervovi	38
4.2.5 Pes Musti a Kullervovy zbraně	38
4.2.6 Scéna incestu.....	39
4.3 Shrnutí.....	41
5. Tolkienovo dílo Húrinovy děti a jeho srovnání s kalevalským příběhem o Kullervovi	43
5.1 Fabule díla	43
5.2 Dřívější verze díla	45
5.3 Podobnosti díla s kalevalským příběhem o Kullervovi.....	46
5.3.1 Dětsví hlavního hrdiny.....	46
5.3.2 Hlavní postava samotná	47
5.3.3 Motiv incestu.....	49
5.3.4 Závěrečná scéna	50
5.4 Shrnutí	51
Závěr.....	52
Seznam použité literatury	54
Přílohy	57

Úvod

Jedním z nejvýraznějších děl finské literatury je bezpochyby *Kalevala*. Za zrodem tohoto díla, jehož nejznámější a nejdelší verze, známá jako *Uusi Kalevala* (*Nová Kalevala*), pochází z roku 1849 (dosud jediný úplný český překlad Josefa Holečka byl vydán v letech 1894-5), stojí finský filolog, folklorista a lékař Elias Lönnrot (1802-1884). *Kalevala* je výsledkem Lönnrotova dlouhého procesu sbírání lidové poezie a následné úpravy materiálu. Dílo, mnohdy nazývané finským národním eposem, výrazně ovlivnilo celou řadu finských i světových umělců. Jedním z nich byl také anglický spisovatel a filolog John Ronald Reuel Tolkien (1892-1973), autor několika celosvětově velmi oblíbených fantasy románů a tvůrce vlastní mytologie se svébytnými dějinami, doplněné o zpracovaný systém fiktivních jazyků.

Kalevala Tolkiena ovlivnila v celé řadě ohledů a mimořádně velký význam pro něho měl konkrétně také tragický kalevalský příběh o Kullervovi, který se v *Nové Kalevale* nachází v runách 31-36. Právě tato Tolkienova inspirace v širším kontextu jeho zájmu o finštinu a *Kalevalu* je tématem následující bakalářské práce. Jejím cílem je ukázat, že inspirace Kullervem byla pro Tolkiena a jeho dílo jednou z klíčových.

Jedním z autorových raných děl je *The Story of Kullervo* (*Kullervův příběh*, 2015), nedokončený pokus o přepracování kullervovského cyklu do vlastní formy kombinující prózu a verše. Postava Kullerva je v Tolkienově díle důležitá i později – tragický kullervovský cyklus se totiž stal jedním z hlavních inspiračních zdrojů pro jeho příběh o Túrinu Turambarovi. Jeho nejúplnější verzi obsahuje dílo *The Children of Húrin* (*Húrinovy děti*, 2007, česky ve stejném roce), jež k vydání upravil Tolkienův syn Christopher. Právě *Húrinovy děti* jsou v práci brány jako výchozí verze příběhu o Túrinu Turambarovi pro srovnání s kalevalským příběhem o Kullervovi.

Úvodní kapitola podá základní informace o *Kalevale* a stručně představí kontext vzniku tohoto díla. Zmíněno bude také to, jak dílo postupně vznikalo a jakou roli při tom sehrál Elias Lönnrot. Zejména část o Lönnrotově roli bude důležitá pro další části práce.

Další kapitola stručně uvede život a dílo Johna Ronalda Reuela Tolkiena. Podrobněji pak bude představen jeho vztah k finštině a *Kalevale*. Již zde je potřeba zmínit, že finština a *Kalevala* se s ohledem na Tolkiena v mnohém prolínají, neboť finštinu znal především z *Kalevaly* a mimořádně důležitou složkou *Kalevaly* byla pro něho opět právě

finština. Bude ukázáno, jak důležité pro samotného autora i jeho pozdější dílo bylo objevení *Kalevaly* a následně i finštiny.

Třetí kapitola pojedná o kalevaském příběhu o Kullervovi. Bude nastíněn proces jeho vzniku, poněkud obsírněji pak bude představena jeho nejdelší verze, tedy cyklus z run 31-36 v *Nové Kalevale*. Tato kapitola by mohla být součástí první kapitoly, neboť se stejně jako ona převážně teoreticky zabývá *Kalevalou* a Lönnrotem. Vzhledem k tomu, že její obsah je klíčový pro následující dvě kapitoly, které na ni často odkazují, je ale umístěna až těsně před ně.

Čtvrtá kapitola se bude podrobně zabývat Tolkienovým raným nedokončeným dílem *Kullervův příběh*. Adaptace kalevaského příběhu bude nejprve představena a zařazena do kontextu Tolkienova budoucího díla, poté budou uvedeny některé podstatné rozdíly mezi ním a jeho předlohou. Volba postupu je způsobena tím, že kalevaský příběh sloužil pro *Kullervův příběh* jako přímá předloha. Většina z něho je tedy v Tolkienově díle zachována – proto je vhodnější zaměřit se na odlišnosti. Důraz bude kladen na vyzdvižení klíčových rozdílů mezi oběma díly a pokus o jejich patřičné vysvětlení.

V závěrečné kapitole bude představen Tolkienův významný hrdina Túrin Turambar. Zmíněny budou všechny – i nedokončené – vydané verze příběhu pojednávající o této postavě. Detailněji pak bude prezentováno dílo *Húrinovy děti*. Následně bude učiněn pokus o jeho srovnání s kalevaským příběhem o Kullervovi. Důraz bude kladen především na odhalení a popis nejdůležitějších podobností mezi oběma díly – oproti předchozí kapitole se jedná o opačný postup, protože *Húrinovy děti* jsou kullervovským cyklem pouze inspirovány, proto je v tomto případě lepší zabývat se podobnostmi mezi oběma díly.

Na závěr každé kapitoly bude připojeno krátké shrnutí, ve kterém budou stručně zopakovány hlavní informace a případné dílčí závěry z příslušné kapitoly.

Jako primární literatura bude na jedné straně používána *Kalevala*, a to ve třech jazykových verzích – kromě finského originálu a českého Holečkova překladu se bude jednat také o anglický překlad W. F. Kirbyho, neboť právě v této podobě se Tolkien s dílem poprvé seznámil. Dále budou použita Tolkienova díla inspirovaná kullervovským cyklem, především již zmíněné texty *Kullervův příběh* a *Húrinovy děti*. Kromě originálů zmíněných děl budou v případě těch, která byla do češtiny přeložena, použity také jejich českojazyčné verze – ve všech případech se jedná o překlady Stanislavy Pošustové. Týká se to následujících děl: *The Children of Húrin* (*Húrinovy děti*, 2007, česky 2007), *The*

Silmarillion (*Silmarillion* (1977, česky 1992) a *Unfinished Tales of Númenor and Middle-earth* (*Nedokončené příběhy Númenoru a Středozemě*, 1980, česky 1994). Naopak následující díla do češtiny přeložena nebyla, a budou tedy použita pouze v originálních verzích: *The Story of Kullervo* (*Kullervův příběh*, 2015), *The Book of Lost Tales, Part Two* (*Kniha ztracených pověstí, část druhá*, 1984) a *The Lays of Beleriand* (*Písně Beleriandu*, 1985).

Na závěr je zde potřeba zmínit dvě poznámky formálního rázu. Za první – kromě částí zabývajících se přímo *Kalevalou* (tedy kromě většiny první a třetí kapitoly) není explicitně rozlišováno mezi jednotlivými kalevalskými verzemi. Všude tam, kde je použit zkrácený tvar *Kalevala*, je míněna *Nová Kalevala*. Za druhé – vzhledem k tomu, že se v práci objevují jak John Ronald Reuel Tolkien, tak jeho syn Christopher, je mezi nimi rozlišováno tak, že starší z obou Tolkienů je uváděn pouze příjmením, zatímco Christopher vždy celým jménem.

1. Kalevala a Elias Lönnrot

Kalevala je rozsáhlá básnická skladba, která bezprostředně vychází z baltofinské lidové poezie. V první polovině 19. století dílo zkomponoval finský jazykovědec, folklorista a lékař Elias Lönnrot (1802-1884).¹ Nejrozsáhlejší a nejkompletnější verze *Kalevaly*, též známá jako *Uusi Kalevala (Nová Kalevala)*², byla vydána v roce 1849. Obsahuje 50 run (básní) o celkovém rozsahu 22 795 veršů.³

Ústřední dějovou linku díla tvoří vztahy dvou zemí – Kalevaly a Pohjoly. Nejdůležitějšími kalevalskými hrdiny jsou následující tři postavy: mudrc a čaroděj Väinämöinen, svůdník Lemminkäinen a zručný kovář Ilmarinen. Významnou součástí je příběh o sampu, bájném a záhadném předmětu. Kromě hrdinské epiky obsahuje *Kalevala* také básně magické (různá zaříkadla) a lyrické (písňe svatební, nářky a další).

Tematicky i žánrově různorodé písňe pocházejí z různých časových vrstev – nejstarší složkou jsou písňe mytologické, nejmladší vrstvu tvoří písňe z raného novověku ovlivněné západoevropskými baladami a legendami.⁴

Co se týče formální stránky díla, lze hovořit o následujících třech hlavních charakteristických rysech. Básně jsou psané v čtyřstopém trocheji, jedná se tedy o osmislabičné verše s přízvukem na první a dalších lichých slabikách – toto metrum je známé i jako kalevalské metrum (*kalevalamitta*). Verše velmi často obsahují aliteraci – několik slov ve stejném verši začíná stejnou hláskou nebo stejnou skupinou hlásek. Posledním základním znakem je paralelismus – velmi často je něco řečeno a vzápětí zopakováno jinými slovy.⁵

1.1 Kontext vzniku Kalevaly

1.1.1 Kulturní kontext

Kalevala vznikla v době národního obrození (v souvislosti s Finskem známého i jako národní probuzení). Za původce tohoto hnutí, které v druhé polovině 18. a v první polovině

¹ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota a Josefa Holečka v moderní kritické perspektivě*, 2014, s. 29.

² Více k verzím *Kalevaly* viz 1.2.2.

³ HEJKALOVÁ: „Průvodce Kalevalou pro laiky“, 2014, s. 12.

⁴ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 29.

⁵ HEJKALOVÁ: „Průvodce Kalevalou pro laiky“, 2014, s. 15-16.

19. století sehrálo významnou roli ve většině evropských kultur, je obvykle považován německý filozof a spisovatel Johann Gottfried Herder (1744-1803). Ten mimo jiné zdůrazňoval to, že lidová poezie a národní jazyky musí být obrozeny, aby mohly posloužit jako hlavní síla pro vznik moderních národů. Herderovy myšlenky se postupně dostaly i do Finska, kde do té doby tamní luteránská církev lidovou poezii považovala za nedůležité pohanské pověry.⁶

Zvýšený zájem o lidovou poezii ale lze rozpoznat již v dřívějším období – částečně vycházel i z myšlenek osvícenství. Ve Finsku byl prvním významným badatelem na poli národního jazyka a lidové slovesnosti osvěcenský učenec Henrik Gabriel Porthan (1739-1804).⁷ Jeho nedokončené pětisvazkové pojednání *De Poësi Fennica (O finské poezii, 1766-1788)* podnítilo zájem o lidové písemnictví.⁸

Dalším dílem, které se výrazně podílelo na propagaci lidové slovesnosti ve Finsku, byl první soupis finské mytologie, který pod názvem *Mythologia Fennica (Finská mytologie, 1789)* napsal Christfried Ganander (1741-1790).⁹

Samotné studium lidové poezie bylo po nějaké době povýšeno na jakousi vyšší snahu. Za přelomový okamžik lze v tomto ohledu považovat výzvu Carla Axela Gottlunda (1796-1875) z roku 1817. Gottlund podněcoval k tomu, aby byly sebrány staré lidové písně a z nich následně vytvořen celek, který by se stal finským národním eposem.¹⁰ To zahájilo dlouhou tradici sběratelů a zapisovatelů lidové poezie, za jejíž vyvrcholení lze považovat vznik *Kalevaly*.

1.1.2 Historický kontext

V letech 1809-1907, tedy i v době vzniku *Kalevaly*, bylo Finsko součástí carského Ruska. Ruská nadvláda v roce 1809 vystřídala švédskou, která trvala bezmála 700 let, a Finsko se stalo tzv. Finským velkoknížectvím (*Suomen suuriruhtinaskunta*).¹¹

Do středu zájmu folkloristů se na přelomu 18. a 19. století dostala Karélie (*Karjala*). Jedná se o území, jehož postavení je historicky velmi nestálé. V současnosti

⁶ HEJKALOVÁ: „Průvodce Kalevalou pro laiky“, 2014, s. 13.

⁷ ŠÍK: *Role Eliase Lönnrota při vzniku Kalevaly*, 2012, s. 9.

⁸ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 993.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž, s. 989.

¹¹ HEJKALOVÁ: „Průvodce Kalevalou pro laiky“, 2014, s. 13.

patří z větší části Rusku, z menší části pak Finsku.¹² K Finsku (jakožto součástí švédské říše) patřila do roku 1721, kdy velkou část Karélie získalo Rusko po vítězství v tzv. velké severní válce (*suuri Pohjan sota*, 1700-1721). Toto území je z ruské perspektivy známé jako Staré Finsko (*Vanha Suomi*), součástí Ruska se totiž stalo téměř o sto let než zbytek země.¹³

Právě v Karélii byly staré finské písně velmi dobře dochované ještě v době svého sběru v 18. a 19. století. Předpokládá se, že je to způsobeno především tím, že ruská pravoslavná církev byla k lidovým tradicím, které obsahovaly i pohanské prvky, mnohem shovívavější než církve západní, která přišla do Finska spolu se švédskou nadvládou v polovině 12. století.¹⁴

1.1.3 Sběr lidové poezie před Eliasem Lönnrotem

Jedním z prvních sběratelů lidové poezie ve Finsku byl historik a novinář Reinhold von Becker (1788-1858), který mimo jiné shromáždil různé verze písní o Väinämöinenovi, který se později stal jedním z hlavních hrdinů *Kalevaly*. V roce 1820 vydal studii, ve které se jednotlivé varianty snažil vzájemně porovnat a sjednotit.¹⁵

V 20. letech 19. století se sběratelské činnosti věnoval také Zacharias Topelius starší (1781-1831). Výsledkem jeho snažení je 5 sešitů lidové poezie, vydaných pod názvem *Suomen Kansan Vanhoja Runoja ynnä myös Nykyisempiä Lauluja (Staré básně i novější písně finského národa, 1822-31)*.¹⁶

V procesu sběru lidových písní sehrálo důležitou roli také založení Společnosti pro finskou literaturu (*Suomen Kirjallisuuden Seura*, SKS), k němuž došlo v roce 1831. Tato významná kulturní organizace sběratelské cesty velmi podporovala a vydala na ně i řadu stipendií – několik jich dostal i Elias Lönnrot, který byl mimochodem také jedním z jejích zakládajících členů.¹⁷

¹² ŠÍK: *Role Eliase Lönnrota při vzniku Kalevaly*, 2012, s. 11.

¹³ HEJKALOVÁ: „Průvodce Kalevalou pro laiky“, 2014, s. 18.

¹⁴ ŠÍK: *Role Eliase Lönnrota při vzniku Kalevaly*, 2012, s. 12.

¹⁵ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 993.

¹⁶ Tamtéž, s. 994.

¹⁷ HEJKALOVÁ: „Průvodce Kalevalou pro laiky“, 2014, s. 14.

1.2 Elias Lönnrot a vznik Kalevaly

1.2.1 Život Eliase Lönnrota v důležitých datech

Elias Lönnrot se narodil v roce 1802 v jihofinské vesnici Sammatti. V roce 1822 začal studovat na univerzitě v Turku lékařství, latinu, řečtinu, historii a literaturu. Během studia se seznámil s Reinholdem von Beckerem¹⁸, od kterého se mu dostalo inspirace ke sběru lidových písní. V roce 1827 složil kandidátskou zkoušku, jeho závěrečnou prací bylo pojednání *De Väinämöine, priscorum Fennorum numine (OVäinämöinenovi, bohu starých Finů)*.¹⁹

Mezi lety 1828 a 1844 podnikl celkem 11 sběratelských cest za lidovými písněmi. Jejich cílem byla většinou Karélie.²⁰ Na základě materiálu nashromážděného během svého života vydal celou řadu děl vycházejících z finské lidové slovesnosti (mimo jiné sbírku přísloví, hádanek, zaříkadel a lyrických písní). Kromě toho během života napsal také řadu vědeckých publikací z různých oborů (rozsáhlý finsko-švédský slovník, knihy související s lékařstvím, historií a botanikou a další díla).

V roce 1833 se stal okresním lékařem v Kajaani, o dvacet let později se stal profesorem finského jazyka na Helsinské univerzitě (*Helsingin yliopisto*). V roce 1854 se stal předsedou Společnosti pro finskou literaturu.²¹ Zemřel v roce 1884 v rodném Sammatti.²²

1.2.2 Vznik Kalevaly

Mluvíme-li o genezi *Kalevaly*, rozlišujeme několik fází neboli kalevalských verzí. Již v roce 1833 Elias Lönnrot dokončil dílo zvané *Alku-Kalevala (Pra-Kalevala)* o rozsahu 16 run – v případě tohoto díla jsou známy též jako písně (*laulanto*) – a 5 025 veršů.²³ Ve stejném roce sestavil také dílo *Sikermä-Kalevala (Kalevala v cyklech)*. Přestože ani jedna

¹⁸ Viz 1.1.3.

¹⁹ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 1033.

²⁰ Tamtéž, s. 1033-5.

²¹ Viz 1.1.3.

²² ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 1034-6.

²³ Tamtéž, s. 995.

z těchto „preverzí“ *Kalevaly* nebyla v době svého dokončení vydána, byl význam obou klíčový pro Lönnrotovu další práci.²⁴

První vydanou verzí *Kalevaly* se stalo dílo *Kalevala taikka vanhoja Karjalan runoja Suomen kansan muinaisista ajoista* (*Kalevala aneb Staré karelské básně z dávných dob finského národa*, ve dvou svazcích v letech 1835 a 1836), dnes známé pod názvem *Vanha Kalevala* (*Stará Kalevala*).²⁵ Skládá se z 32 run o celkem 12 078 verších.²⁶

Ve Finsku i po celém světě dosáhla největšího ohlasu Lönnrotova následující verze *Kalevaly*. Jedná se o dílo *Uusi Kalevala* (*Nová Kalevala*), je-li uveden pouze název *Kalevala*, je míněna zpravidla tato verze. Vyšla v roce 1849 a díky svým 50 runám a 22 795 veršům je nejrozsáhlejší verzí *Kalevaly*. Proto je chápána jako nejucelenější a nejdokonalejší a zdaleka nejčastěji je také překládána do cizích jazyků.²⁷

Poslední, pátou verzí *Kalevaly* je tzv. *Koulu-Kalevala* (*Školní Kalevala*), kterou Lönnrot vydal jako zkrácenou verzi *Nové Kalevaly* pro školy v roce 1862. Tvoří ji celkem 9 732 veršů.²⁸ Je známá též jako *Lyhyt Kalevala* (*Krátká Kalevala*).²⁹

1.2.3 Role Eliase Lönnrota při vzniku *Kalevaly*

Přestože *Kalevala* bezprostředně vychází ze starých finských lidových písní, nikdy by nemohla vzniknout bez práce Eliase Lönnrota, který je kompilátorem díla. Jedním ze základních rysů lidové slovesnosti je nefixovanost a nekončená četnost verzí jednotlivých písní. Snaha o zaznamenávání lidových písní je vlastně aktem proti jejich podstatě – je totiž nutné vybrat a kodifikovat jedinou verzi díla, kterou zapisovatel označí za „správnou“.³⁰

Je potřeba také zmínit to, že *Kalevala* jako taková nikdy neměla jednotný předobraz v lidové poezii, ačkoliv je známo, že Elias Lönnrot určitou dobu skutečně věřil, že je „zvonuobjevitelem“ ztraceného eposu – k tomu ho zásadním způsobem inspirovala Gottlundova výzva.³¹ ³² Toto jeho přesvědčení se naprosto změnilo v období let

²⁴ ŠÍK: *Od Lönnrota k Haavikkovi: K proměnám kullervovského cyklu*, 2014, s. 5.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 997.

²⁷ ŠÍK: *Od Lönnrota k Haavikkovi...*, 2014, s. 6.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 997.

³⁰ ŠÍK: *Od Lönnrota k Haavikkovi...*, 2014, s. 7.

³¹ Viz 1.1.1.

³² ŠÍK: *Od Lönnrota k Haavikkovi...*, 2014, s. 8.

1835-1849, kdy přestal věřit, že básním pouze vrací jejich původní jednotu. Změnil se tak v jedinečného tvůrčího básníka.³³ Protože byl Lönnrot velmi blízcě obeznámen s obrovským množstvím lidových básní, soudil, že může v jistém smyslu postupovat stejně jako lidoví básníci, tedy spojovat jednotlivé básně a jejich témata dle vlastního uvážení. Při zpracovávání materiálu se od zmíněného obratu také méně zaměřoval na „historickou věrohodnost“ výsledného díla – mnohem více mu šlo o estetiku a vytvoření takového celku, který by se po umělecké stránce mohl rovnat světovým eposům.³⁴

Vezmeme-li v úvahu, jaké množství textů Elias Lönnrot během svých cest nasbíral, je zřejmé, že se při sestavování *Kalevaly* musel často uchýlovat ke změnám různého charakteru. Materiál, který použil jako základ rozsáhlého díla, byl v mnoha ohledech velmi heterogenní. Elias Lönnrot proto musel prameny „slít v jednolité proud“.³⁵

I při zběžném čtení *Kalevaly* si můžeme povšimnout řady dějových nelogičností, případně zdánlivě nadbytečného opakování dějů nebo motivů. Zmíněné nelogičnosti jsou způsobené tím, že Lönnrot pro sestavení jednotlivých kalevalských příběhů zpravidla využíval celou řadu jednotlivých lidových básní, které se týkaly stejného hrdiny nebo například pojednávaly o podobném motivu. Ty vzájemně propojil a pokusil se o dosažení co možná nejpřirozenější návaznosti děje. Ne vždy byl ale úplně úspěšný, přesto můžeme říci, že zbylé nesrovnalosti nejsou příliš četné a z naprosté většiny jsou pochopitelné a vyložitelné.³⁶ Časté opakování dějů a motivů je mnohdy zapříčiněno tím, že Lönnrot měl k dispozici nejméně dvě varianty básně stejného nebo podobného obsahu a z nějakého důvodu se rozhodl použít v *Kalevala* více než jednu z nich.³⁷

Jak již bylo zmíněno, *Kalevala* ve své nejrozsáhlejší verzi má 22 795 veršů. Z nich zůstala při vzniku díla třetina úplně nepozměněna. Polovina veršů prošla drobnou formální úpravou, ať už jazykového, pravopisného či metrického charakteru. Dalších 14 % veršů také vychází z autentického lidového materiálu, přestože tato část prošla většími změnami, a pouze zbylá tři procenta jsou Lönnrotovým vlastním výtvořem.³⁸ Lze tedy dojít k závěru, že přestože není možné Lönnrotovu roli coby tvůrčího básníka ignorovat, jedná se o malou část celého díla. Zcela zásadní byla naopak jeho kompilátorská role, neboť z obrovského množství mnohdy značně různorodých lidových písní sestavil poměrně ucelené a kompaktní dílo.

³³ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 1003.

³⁴ ŠÍK: *Role Eliase Lönnrota při vzniku Kalevaly*, 2012, s. 23.

³⁵ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 999.

³⁶ Tamtéž, s. 1009.

³⁷ HEJKALOVÁ: „Průvodce Kalevalou pro laiky“, 2014, s. 19.

³⁸ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 1005.

1.3 Shrnutí

Kalevala je rozsáhlé básnické dílo vzniklé v první polovině 19. století. Jedná se o dílo, za jehož vznikem stojí Elias Lönnrot. Lönnrot *Kalevalu* sestavil na základě starých finských lidových písní, jež nashromáždil během svých sběratelských cest. *Nová Kalevala*, nejrozsáhlejší a z kulturně-historického hlediska nejvýznamnější verze díla, byla vydána v roce 1849. Vznik díla byl velmi dlouhý a složitý – Lönnrot materiál nejen sbíral a zaznamenával, ale také upravoval, sjednocoval a propojoval do delších celků, a v menší míře se i jako autor podílel na vzniklých básních. Klíčová byla však jeho kompilátorská role.

2. J. R. R. Tolkien a jeho vztah k finštině a Kalevale

John Ronald Reuel Tolkien byl celosvětově proslulý anglický spisovatel. Narodil se v roce 1892 v jihoafrickém Bloemfonteinu. Od roku 1895 až do své smrti však žil v Anglii. V útlém věku přišel o oba rodiče – nejprve v roce 1896 zemřel jeho otec Arthur Tolkien, o osm let později i jeho matka Mabel Tolkienová.³⁹

V letech 1911 až 1915 studoval na Oxfordské univerzitě (*University of Oxford*), nejprve klasické jazyky, v roce 1913 přešel na anglistiku. V roce 1915 byl povolán k vojenskému výcviku a následně do boje v první světové válce. Nakonec se zúčastnil bitvy na řece Sommě v roce 1916. Osobní válečná zkušenost pro něho byla celoživotním traumatickým zážitkem, což se promítlo také do celé řady jeho děl.⁴⁰ V roce 1924 se stal profesorem anglického jazyka na Leedské univerzitě (*University of Leeds*), ve stejném roce se narodil jeho v pořadí třetí⁴¹ syn Christopher, který je pro tuto práci též relevantní.⁴²

Roku 1930 začal Tolkien psát dílo *The Hobbit or There and Back Again* (*Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*), které vyšlo roku 1937 (česky poprvé 1979).⁴³ „Pokračováním“ *Hobita* a Tolkienovým bezesporu nejznámějším dílem je trojdílný román⁴⁴ *The Lord of the Rings* (*Pán prstenů*)⁴⁵, považovaný za jedno z vůbec nejvýznamnějších děl žánru fantasy.

V roce 1945 se Tolkien stal profesorem anglického jazyka a literatury na Oxfordské univerzitě. Tam působil až do roku 1959, kdy odešel do důchodu. Zemřel v roce 1973 v anglickém Bournemouthu.⁴⁶

Velkou část svého života pracoval Tolkien na knize *The Silmarillion* (*Silmarillion*). Jedná se o rozsáhlé dílo popisující dějiny a mytologii Tolkienova fiktivního světa, kde se odehrávají i již zmíněná díla *Hobit* a *Pán prstenů*. *Silmarillion* zůstal po Tolkienově smrti nedokončen, jeho syn Christopher ho však upravil k vydání, a kniha tak vyšla roku 1977 (česky 1992). Christopher Tolkien upravil a vydal i řadu dalších otcových děl, mimo jiné

³⁹ CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 234.

⁴⁰ OTT: *JRR Tolkien and World War I* [online].

⁴¹ Jeho předchozí ani následující děti v práci nezmiňuji.

⁴² CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 235.

⁴³ Tamtéž, s. 236.

⁴⁴ Dílo bývá často mylně označováno za trilogii, Tolkien ho však psal jako jeden celek, k rozdělení na tři části došlo pouze z nakladatelských důvodů.

⁴⁵ První díl *The Fellowship of the Ring* (*Společenstvo prstenu*, 1954, česky 1990), druhý díl *The Two Towers* (*Dvě věže*, 1954, česky 1991), třetí díl *The Return of the King* (*Návrat krále*, 1956, česky 1992).

⁴⁶ CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 236.

velké množství příběhů, které se nedostaly do *Silmarillionu*, a kromě nich i řadu starších verzí příběhů, které se v *Silmarillionu* naopak nacházejí.

Tolkien je známý nejen jako spisovatel, nýbrž také jako filolog. Znal mnoho jazyků a měl nesmírně hluboké znalosti staré literatury, a to především té staroanglické a staroseverské. Během života také vytvořil pro účely svého fiktivního světa několik umělých jazyků.

Je příhodné zmínit, že Tolkien jako autor (ať už jako autor příběhů nebo jazyků) byl velkým perfekcionista – každé dílo nesčetněkrát revidoval a přepracovával podle svého aktuálního vkusu.⁴⁷ Nejspíš právě proto zůstala značná jeho díla nedokončená a autorův perfekcionismus zároveň vysvětluje i fakt, že u mnoha jeho výtvorů existuje několik často i poměrně odlišných verzí – revizí dospěl místo ke druhé verzi původního příběhu k první verzi příběhu nového.

2.1 Tolkienovy jazykové a literární vlivy

2.1.1 Tolkien a jazyky

Již od dětství byly jazyky pro Tolkiena oblíbenými předměty. V raném věku se u něho začalo projevovat mimořádné nadání pro studium jazyků. Velice brzy se začal zabývat latinou, která jej nadchla, naopak francouzština se mu nelíbila.⁴⁸

Dalším jazykem, který ho velmi zaujal, byla řečtina. Během svého života se více či méně zabýval i řadou dalších jazyků, mezi kterými kromě již zmíněné latiny a řečtiny vynikají velština, finština a staroseverština spolu s dalšími germánskými jazyky.

Významným aspektem jeho vztahu k jazykům byla jeho nebývalá láska k samotným slovům, k jejich vzhledu a zvuku. Druhou záležitostí, kterou je zde potřeba zmínit, je to, že Tolkien se vždy velmi zajímal o historický vývoj jazyků. Díky tomu hledal společné prvky mezi příbuznými jazyky, „domýšlel“ si, jak mohl vypadat jejich společný jazykový předchůdce, v případě mrtvých jazyků si dokonce vymýšlel nedochovaná slova.⁴⁹ Tímto lze také vysvětlit Tolkienův mimořádný zájem o historické fáze angličtiny, jejichž studiem se celoživotně zabýval.

⁴⁷ CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 126.

⁴⁸ Tamtéž, s. 27-8.

⁴⁹ Tamtéž, s. 38 a 40.

2.1.2 Tolkienovy literární vlivy

Tolkien se již v mládí seznámil se staroseverskou literaturou. Z té ho nejvíce zaujal příběh o Sigurdovi: byl fascinován draky a tajemným Severem. Mezi další díla, která ho již v raném věku velmi zaujala, patří rytířská epická báseň *Sir Gawain and the Green Knight* (*Sir Gawain a zelený rytíř*) ze 14. století a staroanglický hrdinský epos *Beowulf*. Celkově platí, že ho zajímala především stará germánská literatura, ať už staroanglická nebo staroseverská. Až na výjimky ho naopak vůbec nezajímala novější či dokonce současná literatura – anglická literatura pro něho „končila“ Geoffrey Chaucerem, tedy 14. stoletím.⁵⁰

2.2 Tolkien, finština a Kalevala

2.2.1 Vliv finštiny na Tolkienovy umělé jazyky

Tak jako se Tolkien od raného věku zajímal o jazyky, zabýval se již jako dítě vymýšlením jazyků vlastních. Zmíněné⁵¹ dva aspekty jeho vztahu k jazykům – nadšení zkoumat jejich vývoj a láska ke slovům – způsobily, že se brzy začal snažit o vytvoření svých vlastních, „soukromých“, jazyků. Obrat v tomto ohledu nastal ve chvíli, kdy objevil *Kalevalu* a finštinu.⁵² Podle vlastních slov se díky tomu přestal pokoušet o vytvoření vlastního, nikdy neexistujícího germánského jazyka. Místo toho se začal snažit o vymyšlení naprosto svébytného jazyka (nebo skupiny jazyků), který měl být silně ovlivněn právě finštinou.⁵³ Zároveň začal uvažovat o vytvoření vlastní mytologie⁵⁴, se kterou by jazyk mohl propojit. Klíčový byl tak účinek *Kalevaly* a finštiny, jež vysokou měrou probudily a naplno otevřely jeho – do té doby pouze náznaky se projevující – schopnosti tvořit jazyky i příběhy.⁵⁵

Výsledkem jeho snahy je propracovaný systém řady umělých jazyků. Některé z nich jsou propracované poměrně detailně, jiné pouze velmi zběžně. Tolkien se nesnažil o vytvoření jednoduchých jazyků pro účely běžného dorozumění, jeho cílem bylo vytvořit propracovaný systém jazyků s vlastní historií a vzájemnými vztahy. Mezi vzniklými

⁵⁰ CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 28, 38 a 67.

⁵¹ Viz 2.1.1.

⁵² K tomuto podrobněji viz 2.2.2.

⁵³ CARPENTER: *The Letters of J. R. R. Tolkien* [online], dopis 163, s. 228 PDF dokumentu.

⁵⁴ Více k tomuto viz 2.2.4.

⁵⁵ WEST: „Setting the Rocket Off in Story: The Kalevala as the Germ of Tolkien’s Legendarium“, 2004, s. 287.

jazyky je nejznámější tzv. quenijština, neboli jazyk Vznešených elfů.⁵⁶ Konkrétní ukázkou jazyka je báseň *Namárië (Farewell; Sbohem)*, která je k práci připojena jako příloha č. 1.

Quenijština je mezi Tolkienovými jazyky tím nejpropracovanějším. Sám autor přiznával, že při jejím vytváření se nechal silně inspirovat trojicí skutečných jazyků – latinou, řečtinou a finštinou.⁵⁷ Práce s quenijštinou je poněkud problematická. Neexistuje totiž jediná verze jazyka – Tolkien ho často měnil a žádnou „definitivní“ podobu vypracovat nestihl.

I tak ale můžeme při pokusu o srovnání quenijštiny a finštiny objevit řadu společných prvků. Oba jazyky mají v mnoha ohledech podobný gramatický systém. Podobnost navíc není pouze systémová: v obou jazycích existují i dvojice velmi podobných či dokonce shodných slov, jež si jsou blízká i významově. Řada podobností může být náhodná, v některých případech je ale zřetelné, že byly Tolkienem z finštiny převzaty vědomě.⁵⁸

Ke quenijštině patří i vlastní písmo zvané Tengwar. Také při jeho tvorbě hrála klíčovou roli finština – Tolkien ji nepovažoval pouze za libozvučnou, velkou krásu spatřoval také ve vzhledu psaného jazyka. Vizualní estetičnost finštiny se tak stala základem pro vytvoření zmíněného písma.⁵⁹

2.2.2 Tolkienův vztah k finštině

V roce 1911⁶⁰ objevil Tolkien v anglickém překladu Williama Forsella Kirbyho z roku 1907⁶¹ finskou *Kalevalu* (zminěný překlad má název *Kalevala, The Land of Heroes, Kalevala, Země hrdinů*).⁶² Rozhodl se co nejdříve seznámit i s finským originálem.

K Tolkienovu prvnímu setkání s finštinou došlo ještě ve stejném roce, tedy 1911.⁶³ Tehdy objevil finskou gramatiku – konkrétně se jednalo o knihu *A Finnish Grammar (Finská gramatika)* z roku 1890, jejímž autorem je Charles Norton Edgecumbe Eliot.⁶⁴

⁵⁶ Centrální bytosti Tolkienovy mytologie, právě jejich historií je z velké části *Silmarillion*.

⁵⁷ CARPENTER: *The Letters of J. R. R. Tolkien* [online], dopis 144, s. 194 PDF dokumentu.

⁵⁸ WEST: „Setting the Rocket Off in Story...“, 2004, s. 286.

⁵⁹ PETTY: „Identifying England’s Lönnrot“, 2004, s. 75.

⁶⁰ CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 50.

⁶¹ PETTY: „Finland: Literary Sources“, 2007, s. 206.

⁶² Více k jeho setkání s *Kalevalou* viz 2.2.3.

⁶³ CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 58.

⁶⁴ WEST: „Setting the Rocket Off in Story...“, 2004, s. 285.

O tomto momentu sám později řekl, že to bylo jako objevit vinný sklep plný láhvi úžasného vína, jaké ještě nikdy neochutnal. Setkání s finštinou ho úplně opojilo.⁶⁵

Není zcela jasné, na jaké úrovni se Tolkien během svého života finsky naučil. Sám jednou žertovně vojenskou terminologií uvedl, že na originální verzi *Kalevaly* podnikl divoký útok, ale zpočátku byl odražen s těžkými ztrátami a nikdy úplně neuspěl.⁶⁶ Obecně panuje přesvědčení, že finštinu nikdy nezvládl lépe než pro seznámení se s částí *Kalevaly*.⁶⁷

Na druhou stranu ale poměrně často kritizoval zmíněný anglický překlad, což by bez dostatečné znalosti originálu nebylo možné. V tomto hraje nicméně velkou roli charakter *Kalevaly* – jedním z Tolkienových životních názorů bylo totiž přesvědčení, že mytologie je jazyk a jazyk je mytologie, tedy že jsou vzájemně neoddělitelné. Zřejmě proto považoval *Kalevalu* jakožto dílo pojednávající o finské mytologii za naprosto nepřeložitelnou a neustále zdůrazňoval, že originál je nesmírně odlišný od všech překladů.⁶⁸ Konkrétním příkladem, proč je možné se domnívat, že Tolkienova znalost finštiny byla větší než pouze zběžná, je zmínka v jednom z jeho dopisů, v němž komentuje kalevalskou runu 20. Tvrdí, že Kirbyho překlad vyznívá vtipněji než finský originál.⁶⁹ I proto se objevují názory, že je nemístné Tolkienovu znalost finštiny příliš podceňovat.⁷⁰

Finština byla jazykem, který nejlépe vyhovoval Tolkienovu lingvistickému vkusu.⁷¹ Sám o ní hovořil jako o jazyku, který je zvláštní, nesmírně komplikovaný a který oplývá přebytkem libozvučnosti.⁷² Tolkien se, jak již bylo uvedeno, s finštinou setkával především prostřednictvím *Kalevaly*. Soudobou mluvenou finštinu pravděpodobně nikdy neslyšel, neboť Finsko za svůj život nenavštívil. V jistém smyslu je to pro Tolkiena typické – podrobně znal starou literaturu řady zemí, ale většinu z nich nikdy nenavštívil. Stránka starého textu pro něho byla zajímavější než novodobá realita.⁷³

⁶⁵ CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 58.

⁶⁶ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. 103.

⁶⁷ CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 58-59.

⁶⁸ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. 91, 93 a 100.

⁶⁹ CARPENTER: *The Letters of J. R. R. Tolkien* [online], dopis 75, s. 95 PDF dokumentu.

⁷⁰ WEST: „Setting the Rocket Off in Story...“, 2004, s. 287.

⁷¹ CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 89.

⁷² FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. 115-6.

⁷³ CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 57.

2.2.3 Tolkienovo objevení Kalevaly

Jak již bylo uvedeno, Tolkien objevil *Kalevalu* v roce 1911, nejprve v Kirbyho anglickém překladu, později se dostal i k finskému originálu. Vliv *Kalevaly* na jeho pozdější dílo je pozoruhodný a obrovský.

V prosinci roku 1914 a v únoru následujícího roku pronesl o *Kalevale* dvojici přednášek.⁷⁴ Podkladem pro ně byla esej pojednávající o tomto významném finském díle. Eсей existuje ve dvou verzích, jedné velmi hrubé, druhé do jisté míry revidované samotným autorem.⁷⁵

Tolkien byl kalevaskými příběhy fascinován. Mimo jiné o nich řekl, že se mu velmi zamlouvají, protože znějí velmi neevropsky, a přesto mohly vzniknout jedině v Evropě⁷⁶ – zde narážel pravděpodobně na odlišnost staré finské literatury i finštiny od literatur a jazyků zbytku Evropy, kterou si samozřejmě dobře uvědomoval. Nesmírně ho přitahovalo cosi zvláštního v atmosféře díla⁷⁷ a díky *Kalevale* se také mohl seznámit s mytologií naprosto odlišnou od všech, které do té doby znal.⁷⁸ Finskou mytologii sám považoval za jistý druh animismu. Vše – každý kopec, kus lesa, dokonce i neživé věci – má podle něho v kalevaských básních vlastní charakter, vlastního ducha a schopnost se emocionálně projevat a promlouvat.⁷⁹

Dalším prvkem *Kalevaly*, který měl na Tolkiena mimořádný vliv, je podle některých její „dojímavost“. Může to být zapříčiněno lyrickými složkami díla, zřejmé ale je, že patos a velký význam citů je něco, co Tolkien objevil právě v *Kalevale*, neboť například staroseverská literatura emocemi příliš neoplývá.⁸⁰

⁷⁴ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. 63.

⁷⁵ Poprvé byla zmíněná esej vydána v roce 2010 v rámci publikace *Tolkien Studies, Volume 7 (Tolkienovské studie, díl sedmý)*. V roce 2015 pak vyšla (v obou verzích) v rámci knihy *The Story of Kullervo (Kullervův příběh)*.

⁷⁶ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. 99.

⁷⁷ CARPENTER: *The Letters of J. R. R. Tolkien* [online], dopis 163, s. 229 PDF dokumentu.

⁷⁸ Tamtéž, dopis 257, s. 364 PDF dokumentu.

⁷⁹ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. 119-122.

⁸⁰ SHIPPEY: „Tolkien and the Appeal of the Pagan: Edda and Kalevala“, 2004, s. 155.

2.2.4 Tolkien a Lönnrot

Tolkien si byl poměrně dobře vědom role, kterou sehrál při vytváření *Kalevaly* její kompilátor Elias Lönnrot. Je velmi pravděpodobné, že velikost Lönnrotova počínu na něm zanechala srovnatelný dojem jako samotné básně.⁸¹

Lönnrot svým způsobem dal Finsku a jeho národu vlastní mytologii, vlastní dílo, jež mohlo být považováno – a velmi často také považováno je – za národní epos. Právě to dalo Tolkienovi příklad hodný následování.⁸² Vytvoření a vydání *Kalevaly* Eliášem Lönnrotem chápal dokonce jako jakýsi záchranný literární projekt pro Finsko – a sám chtěl totéž udělat pro Anglii.⁸³ Zárodek této myšlenky Tolkien sám popisoval následovně:

These mythological ballads are full of that very primitive undergrowth that the literature of Europe has on the whole been steadily cutting and reducing for many centuries with different and earlier completeness among different people. I would that we had more of it left – something of the same sort that belonged to the English.⁸⁴

Tyto mytologické balady jsou plné onoho velmi primitivního podrostu, který evropská literatura jako celek po staletí systematicky osekávala a redukovala, s jinou a dávnější úplností mezi jiným lidem. Kdyby nám tak toho bylo zůstalo víc – něčeho stejného druhu, co by patřilo Angličanům.⁸⁵

Během několika let po objevení *Kalevaly* uvnitř Tolkiena vyzrála myšlenka vytvořit mytologii, kterou by své vlasti mohl věnovat.⁸⁶ Jakkoliv absurdní se taková myšlenka mohla zdát, Tolkien se rozhodl, že ji uskuteční.

Hodlal tedy udělat pro Anglii totéž, co Lönnrot vykonal pro Finsko. Nemohl to ale učinit stejným způsobem – Anglie v Tolkienově době na rozdíl od Finska v Lönnrotově době neměla žádnou přežívající tradici lidových písní. Tolkien tedy musel mytologii, kterou by mohl své vlasti odkázat, vytvořit sám.⁸⁷ Výsledkem tak mělo být dílo fiktivní, na rozdíl od *Kalevaly*, která bezprostředně vychází z lidové slovesnosti. Tolkienova role proto byla rolí spisovatelskou, nikoliv sběratelskou a kompilátorskou, jak tomu bylo v případě Lönnrota.

⁸¹ FLIEGER, ed., *TOLKIEN: The Story of Kullervo*, 2015, s. xi.

⁸² FLIEGER: „A Mythology for Finland: Tolkien and Lönnrot as Mythmakers“, 2004, s. 279.

⁸³ GAY: „J. R. R. Tolkien and the Kalevala: Some Thoughts on the Finnish Origins of Tom Bombadil and Treebeard“, 2004, s. 296.

⁸⁴ CARPENTER: *J. R. R. Tolkien: A Biography*, 2000, s. 67.

⁸⁵ CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 58-9.

⁸⁶ Tamtéž, s. 85-6.

⁸⁷ SHIPPEY: „Tolkien and the Appeal of the Pagan...“, 2004, s. 149.

Právě popsaná Tolkienova snaha vytvořit pro Anglii vlastní mytologii je dnes všeobecně považována za prvotní impulz a hlavní účel jeho fiktivní literatury.⁸⁸ Elias Lönnrot za svého života stihl dokončit dílo, jež je obecně považováno za jeho životní, a sice *Kalevalu*. Jako Tolkienovo životní dílo by mohl být podobným způsobem vnímán *Silmarillion*. Ten však Tolkien za svého života nedokončil – k vydání ho připravil až jeho syn Christopher.

Z výše popsaného je zřejmé, že Tolkien měl velmi podobný záměr jako Lönnrot, a právě proto k němu bývá tak často přirovnáván. K Lönnrotovi lze ale poněkud vzdáleněji přirovnat i Tolkienova syna Christophera – stejně jako Lönnrot sestavil *Kalevalu* z obrovského množství textů, jichž nebyl sám autorem, zrevidoval a k vydání upravil Christopher mnohé z příběhů, které po své smrti zanechal jeho otec.

2.2.5 Nástin některých podobností mezi *Kalevalou* a Tolkienovým dílem

Je důležité si uvědomit, že Tolkien *Kalevalu* v jistém smyslu vstřebal svou imaginací, vědomí o ní se tak stalo přirozenou součástí jeho mysli, což pro něho patrně bylo důležitější, než aby se snažil o její přesnou nápodobu.⁸⁹ I přesto ale bývají některé prvky a postavy Tolkienova díla často objektem přímého srovnání s *Kalevalou*.

Na obecnější úrovni je to jistá smutná a ponurá nálada *Kalevaly* a Tolkienových děl. V obou světech – ve světě *Kalevaly* i ve světě Tolkienově – se poměrně často hrdinům příliš nedaří, spousta jejich úsilí přijde nazmar, málokdo dosáhne opravdového štěstí. Právě z *Kalevaly* převzal Tolkien představu, že národní epos (považujeme-li *Kalevalu* za národní epos finský) nemusí být pouze oslavný.⁹⁰ I přes částečné úspěchy hrdinů převládá v obou světech vědomí toho, že celý svět pomalu, ale jistě spěje ke svému neodvratnému konci.

Je-li řeč o konci, je jistě vhodné zmínit, že i závěr obou děl bývá často srovnáván.⁹¹ Na konci *Kalevaly* se k moci dostane křesťanství jako nová moc. Väinämöinen jako ztělesnění starého světa odplouvá. Podobný je v jistém smyslu závěr *Pána prstenů* – korunovací nového krále nastává věk lidí, elfové jako příslušníci starého rodu odplouvají.

Dalšími příklady, kterých se zde dotknu, budou konkrétnější motivy nebo jednotlivé postavy. Obraz sampa, tajemného předmětu s nadpřirozenou mocí, který hraje

⁸⁸ FLIEGER: „A Mythology for Finland...“, 2004, s. 277.

⁸⁹ WEST: „Setting the Rocket Off in Story...“, 2004, s. 288.

⁹⁰ SHIPPEY: „Tolkien and the Appeal of the Pagan...“, 2004, s. 158.

⁹¹ Tamtéž.

důležitou roli v *Kalevala*, bývá v Tolkienově světě spatřován hned ve dvou předmětech.⁹² Prvním z nich je trojice silmarilů, nádherných zářících klenotů, které hrají důležitou roli v *Silmarillionu* – jak název napovídá, dílo je podle nich dokonce pojmenované. Znamějším objektem v Tolkienově díle je nepochybně tzv. Jeden prsten (též známý jako Vládnoucí prsten, v originále *the One Ring* nebo *the Ruling Ring*), magický artefakt, kolem něhož se odvíjí celý román *Pán prstenů*. Všechny tyto předměty mají velkou moc, hrají důležitou roli v příběhu a jsou v určitém momentu ztraceny a zneužity temnými mocnostmi.

Jako inspirace pro dokonce trojici Tolkienových postav je vnímán hlavní kalevalský hrdina Väinämöinen. V první řadě se jedná o čaroděje Gandalfa, jednu z hlavních postav nejen *Pána Prstenů*, ale i *Hobita*.⁹³ V druhé řadě je to pak Tom Bombadil, tajemná postava vyskytující se mimo jiné v *Pánovi prstenů*, a Stromovous (*Treebeard*), nejdůležitější z tzv. entů, stromům podobných stvoření.⁹⁴

Z kalevalských příběhů Tolkiena bezpochyby nejvíce ovlivnil ten o Kullervovi. O této jeho inspiraci, která je zároveň hlavním tématem celé práce, detailně pojednává následující část práce.

2.3 Shrnutí

John Ronald Reuel Tolkien byl významným anglickým spisovatelem, který žil v letech 1892-1973. Jeho romány *Hobit* a *Pán prstenů* jsou známá po celém světě. Ve svých dílech vytvořil vlastní rozsáhlou a propracovanou mytologii, nejobširněji popsanou v díle *Silmarillion*, které po Tolkienově smrti vydal jeho syn Christopher.

Pro vznik jeho mytologie bylo klíčovým momentem objevení finské *Kalevaly*, k němuž došlo v roce 1911. Právě zmíněné dílo mu vnuklo myšlenku pokusit se vytvořit něco podobného. Stejně jako samotnými kalevalskými básněmi, které se mu neobyčejně zalíbily a v mnoha ohledech ho ovlivnily, byl zaujat také rolí, kterou při vytváření *Kalevaly* sehrál její kompilátor Elias Lönnrot. Tolkien se rozhodl stvořit mytologii, kterou by mohl věnovat Anglii, své vlasti, stejně jako Lönnrot věnoval *Kalevalu* Finsku. Kromě společného záměru existují mezi Tolkienovým dílem a *Kalevalou* i další podobnosti, ať už se jedná o jednotlivé postavy nebo celé části příběhů.

⁹² PETTY: „Finland: Literary Sources“, 2007, s. 207.

⁹³ SNODGRASS: *Encyclopedia of the Literature of the Empire*, 2009, s. 161-2.

⁹⁴ GAY: „J. R. R. Tolkien and the Kalevala...“, 2004, s. 297.

Tolkien je známý nejen jako spisovatel, ale také jako filolog. Měl hluboké znalosti mnoha jazyků a literatur, zejména germánských. Pro účely své mytologie vytvořil několik umělých jazyků, mezi kterými je nejznámější quenijština. S ohledem na jeho fiktivní jazyky lze za klíčový moment považovat Tolkienovo setkání s finštinou. Přestože se finsky nikdy nenaučil tak dobře, jak by byl chtěl, a přestože Finsko sám nikdy nenavštívil a jazyk znal téměř výhradně prostřednictvím *Kalevaly*, byla právě finština jazykem nejbližším jeho jazykovému vkusu. Finština se také stala jedním z hlavních zdrojů inspirace pro jeho již zmíněnou quenijštinu. Mezi oběma jazyky existuje řada podobností, a to jak po stránce systémové, tak i lexikální.

3. Kalevský příběh o Kullervovi

3.1 Vznik příběhu

Přestože se Kullervo, patrně nejtragičtější kalevská postava, v *Nové Kalevale* objevuje pouze v runách 31-36 a jeho příběh je s ostatním dějem propojen jen velmi nepřímo, lze ho – vedle ústřední trojice (Väinämöinen, Ilmarinen a Lemminkäinen) – bezpochyby označit za čtvrtého kalevského hrdinu.⁹⁵

Vznik Lönnrotovy postavy Kullerva byl velmi složitým procesem. Lidová poezie totiž nezná žádného hrdinu zcela odpovídajícího tomu kalevskému – výsledný kalevský Kullervo je Lönnrotovým konstruktem, jež vytvořil z množství postav lidových písní.⁹⁶

Lönnrot se s postavou Kullerva seznámil hned při své první sběratelské cestě v roce 1828. Tehdy zaznamenal jedenáctiveršovou píseň o tom, jak se Kullervo, syn Kalevův, vydává do války. Během následujících let objevil a zapsal několik dalších básní, z nichž později vytvořil kalevský příběh. Důležitá byla například báseň o rozsahu čtyřiačtyřiceti veršů pojednávající o muži, který svede svou vlastní sestru. Tu Lönnrot zapsal v roce 1832 a získal díky ní motiv, který později použil jako vyvrcholení celého příběhu.⁹⁷

V roce 1833 získal Lönnrot báseň o tom, jak se pastýř Kullervo, syn Kalevův, snaží pomstít zlé hospodyně za to, že mu do chleba zapekla kámen. Uvádí se, že od této chvíle začal Lönnrot uvažovat o Kullervovi jako o skutečném hrdinovi, srovnatelném například s Väinämöinenem.⁹⁸

O rok později, během své páté sběratelské cesty, shromáždil Lönnrot materiál, který mu později posloužil pro rozšíření Kullervova příběhu. V dalších letech – 1835-1849 – se do sběratelské činnosti zapojila i řada dalších lidí, kteří nasbíraný materiál posílali Lönnrotovi. Tímto způsobem se k Lönnrotovi dostala mimo jiné báseň o sporu mezi dvěma bratry, Untamem a Kalervem, kterou v *Nové Kalevale* zařadil na samotný počátek kullervovského příběhu.⁹⁹

Z těchto materiálů a dalších podobných lidových písní Lönnrot postupně vytvořil cyklus básní o Kullervovi. Vedle toho použil také řadu odlišných zdrojů, mezi kterými

⁹⁵ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 921.

⁹⁶ ŠÍK: *Role Eliase Lönnrota při vzniku Kalevaly*, 2012, s. 28.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ ŠÍK: *Od Lönnrota k Haavikkovi...*, 2014, s. 14.

vynikají například zaříkadla používaná při vyhánění dobytka, jež tvoří v *Nové Kalevale* větší část runy 32.

Kullerva považoval i samotný Lönnrot za nejtragičtější postavu Kalevaly. Líčí hrdinu jako oběť poměrů, kterou zničí nesprávná výchova, špatné zacházení a násilí. Existují badatelé přesvědčení o tom, že mimořádné tragiky příběhu Lönnrot dosáhl právě spojováním jednotlivých folklorních textů a postav.¹⁰⁰ Svou roli sehrál jistě také Lönnrotův zájem o starořecké tragédie. Příběh má kromě toho blízko ke staroseverským hrdinským příběhům a islandským rodovým ságám¹⁰¹ – stejně jako ony obsahuje motiv krevní msty a (bratrského) sváru kvůli majetku, mimo to je Kullervo psancem, což je typ hrdiny vlastní ságám právě o islandských psancích. Mezi nimi jsou nejznámější *Grettis saga* (*Sága o Grettim*) a *Gísli saga Súrssonar* (*Sága o Gíslim*).¹⁰² Dalšími díly, s nimiž je příběh o Kullervovi srovnáván, jsou křesťanské legendy¹⁰³ a Shakespearova tragédie *Hamlet* – nebo také její hlavní inspirační zdroj, kterým je příběh o Amletovi z kroniky dánského historika a duchovního Saxa Grammatica *Gesta Danorum* (*Činy Dánů*) z 12. století.¹⁰⁴

Je otázkou, jak velkou část ze zmíněných děl Elias Lönnrot znal a při vytváření *Kalevaly* skutečně použil nebo se jimi vědomě inspiroval – u řady z nich se navíc pravděpodobně jedná o nějaký druh archetypálního motivu nebo hrdiny, který se v různých obdobích vyskytuje v celé řadě kultur, a výsledná podobnost je tedy zapříčiněna dlouhodobým vývojem a přirozeně ji nalezneme i v lidových písních, z nichž Lönnrot čerpal. Odlišným případem – Lönnrotovou záměrnou inovací oproti folklornímu materiálu inspirovanou jiným dílem – je například motiv mluvícího ptáka, který v runě 33 v *Nové Kalevale* nabádá hrdinu k pomstě. Je možné (a vzhledem k tomu, že v původní básni zmíněný motiv chybí, vcelku pravděpodobně), že tento prvek byl převzat z eddické písně *Fáfnismál* (*Píseň o Fáfnim*).¹⁰⁵

3.2 Příběh o Kullervovi v Pra-Kalevale, Staré Kalevale a Školní Kalevale

Pra-Kalevala i *Stará Kalevala* sice ranou verzí Lönnrotova příběhu o Kullervovi obsahují, v obou případech se však jedná o jedinou část (v *Pra-Kalevale* jde o desátou píseň a ve

¹⁰⁰ ŠÍK: *Od Lönnrota k Haavikkovi...*, 2014, s. 20.

¹⁰¹ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 922.

¹⁰² KADEČKOVÁ: *Dějiny severských literatur: Středověk*, 1993, s. 119.

¹⁰³ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 923.

¹⁰⁴ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. xvi.

¹⁰⁵ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 928.

Staré Kalevale o devatenáctou runu). V *Pra-Kalevale* zachycuje píseň pojednávající o Kullervovi jeho pomstu hospodyně, ve *Staré Kalevale* je děj částečně doplněn o dětství hlavní postavy a odchod do války, který se odehraje po dokonání pomsty.¹⁰⁶

Školní Kalevala obsahuje, stejně jako *Nová Kalevala*, které se podrobněji věnuje následující oddíl, šest run o Kullervovi (31-36). Jak však již bylo uvedeno¹⁰⁷, jedná se pouze o zkrácenou verzi, a proto nejsou mezi oběma verzemi kullervovského příběhu po dějové stránce žádné důležité rozdíly.

3.3 Příběh o Kullervovi v Nové Kalevale

Kullervovský cyklus začíná v runě 31 líčením sváru kvůli majetku mezi dvojicí bratrů – Kalervem a Untamem. Druhý jmenovaný nakonec bratra i jeho čeleď povraždí, Kalervovu těhotnou ženu ponechá naživu a odvede do otroctví. Ta porodí syna Kullerva, který již od dětství vykazuje výjimečné a nadpřirozené schopnosti, zároveň má ale nevladatelnou povahu. Protože se chlapec chce Untamovi pomstít, pokusí se ho strýc celkem třikrát zabít – utopením, upálením a oběšením. Pokaždé je ale neúspěšný, proto se rozhodne chlapce využít k různým pracím ku svému prospěchu. Každou prací ale Kullervo způsobí jenom škodu – zabije dítě, které má hlídat, pokácí celý les a postaví plot bez brány. Untamo ho proto prodá kováři Ilmarinenovi.

Kullerva má na starost kovářova žena. Jednoho dne ho pošle hlídat stádo dobytka. Předtím pronáší zaklínadlo, které má zvířata chránit před vším nebezpečím. To tvoří většinu runy 32. Do chleba, jež mu dá na cestu, mu však zákeřně zapeče kámen. O ten si mladík zlomí nůž – jedinou památku po otci. Rozhodne se zlé ženě pomstít: dobytek nechá roztrhat divou zvěř a tu pak začaruje do podoby krav. Přestože hospodyně prosí o milost, zvěř ji na Kullervův popud nelítostně roztrhá.

Kullervo odchází a raduje se z úspěšně vykonané pomsty, brzy ho ale přepadne truchlení nad těžkým údělem. Rozhodne se pomstít svou rodinu, potkává ale Paní lesa, která mu vyjeví, že jeho rodiče i sourozenci jsou naživu, a prozradí mu i cestu, jak se k nim může dostat. Kullervo se shledává s rodinou, kazí ale každou práci, kterou mu otec zadá, neboť se až příliš snaží a používá moc velkou sílu. Proto jej otec raději pošle odvést daň z půdy.

¹⁰⁶ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 1022 a 1027.

¹⁰⁷ Viz 1.2.2.

Na zpáteční cestě Kullervo postupně potkává tři dívky a každou z nich se pokusí zlákat do saní a svést. Dvakrát neuspěje, potřetí se však panny zmocní násilím. Následující ráno ovšem zjistí, že se jedná o jeho vlastní sestru, se kterou se nikdy předtím nesetkal. Dívka zjištění o vykonaném incestu neunesla a záhy se zabije skokem do divoké řeky. Kullervo se vrací domů, chce ale spáchat sebevraždu. To mu matka vymluví, chlapec se však namísto toho rozhodne nalézt smrt v boji proti Untamovi.

Při loučení a po chlapcově odchodu se ukazuje, že Kullervovy vztahy s rodinou – s výjimkou matky – nejsou vůbec vřelé. Otec a sourozenci říkají, že jim na jeho osudu nezáleží, oplakávala by ho jediná matka. Kullerva celkem čtyřikrát dostihne zpráva o úmrtí některého z členů rodiny, přičemž smrt otce, bratra i druhé sestry je mu lhostejná, truchlí pouze nad ztrátou matky.

Kullervo si vyžádá meč od boha Jumaly a vyvraždí Untamův rod. Vrací se domů a najde dům prázdný. Svým nářkem probudí ducha zemřelé matky, který mu z hrobu prozradí, že mu zanechala psa Mustiho, aby ho chránil při lovu v lese. Kullervo se vydává na lov a dojde na místo, kde předtím svedl svou sestru. Plný truchlení a výčitek se ptá vlastního meče, zda by nemohl ukončit jeho život. Meč odpoví kladně a Kullervův tragický život končí.

3.4 Shrnutí

Jedním z nejznámějších kalevalských příběhů je tragický cyklus písní o Kullervovi v runách 31-36 z *Nové Kalevaly*. Stejně jako je tomu i v případě celé *Kalevaly*, byl i vznik tohoto příběhu dlouhým a složitým procesem. Lönnrot vycházel z množství různých básní, které sjednotil a propojil příběhu jednotného. Kratší verze kullervovského příběhu se objevují i v ostatních verzích *Kalevaly*.

4. Tolkienovo dílo Kullervův příběh a jeho srovnání s příběhem kalevalským

4.1 Tolkienova inspirace kalevalským příběhem o Kullervovi

V předchozí části práce bylo již naznačeno, že největší dojem ze všech kalevalských příběhů měl na Tolkiena cyklus o Kullervovi. Zmíněný dojem byl tak významný, že se Tolkien rozhodl příběh převyprávět. Ve svém dopise z roku 1914 napsal, že se právě snaží přepracovat jeden z kalevalských příběhů – popisuje ho jako skvělý a nanejvýš tragický – do podoby vlastní krátké prózy obsahující i části psané ve verších ve stylu Morrisových¹⁰⁸ romancí.¹⁰⁹

Výsledkem této Tolkienovy práce je nedokončené dílo *The Story of Kullervo* (*Kullervův příběh*). Jedná se o jeho vůbec první částečně prozaické dílo, do té doby se pokoušel pouze o psaní básní. Nelze s naprostou jistotou určit, kdy ho Tolkien napsal, ale poměrně jisté je, že to bylo mezi lety 1912 a 1916, s největší pravděpodobností v letech 1912-1914.¹¹⁰ Poprvé bylo vydáno díky úpravě Verlyn Fliegerové v roce 2010 v rámci publikace *Tolkien Studies, Volume 7 (Tolkienovské studie, díl sedmý)*. Roku 2015 vyšlo samostatně.

Příběh je psán ve stylu střídání prózy a veršů, převažuje nicméně próza. Úseky ve verších jsou psány v kalevalském metru¹¹¹, které Tolkien kromě finského originálu *Kalevaly* znal i z anglického překladu díla W. F. Kirbyho.¹¹² Je zajímavé, že z těchto básnických částí díla je zdaleka nejdelší oddíl, který s Kullervem primárně příliš nesouvisí. Jedná se o zaříkadla, která hospodyně, kovářova žena, pronáší před vyhnáním dobytka na pastvu. Je tedy zřejmé, že i tato součást kullervovského cyklu, která se v *Kalevale* nachází v runě 32, byla pro Tolkiena důležitá, jinak by ji jistě v příběhu neponechal, a navíc v takovém rozsahu.

Důvodů, proč právě cyklus o Kullervovi měl pro Tolkiena takový význam, může být několik. Často bývá uváděno, že Tolkien zmíněný příběh i samotného hrdinu velmi obdivoval pro jeho tragické a umělecké hodnoty.¹¹³ Druhým a možná ještě důležitějším

¹⁰⁸ Anglický spisovatel William Morris (1834-1896), jeden z mála autorů 19. století a novější doby (Tolkien se jinak zabýval především díly středověkými) vůbec, jehož díla Tolkiena zaujala.

¹⁰⁹ CARPENTER: *The Letters of J. R. R. Tolkien* [online], dopis 1, s. 10 PDF dokumentu.

¹¹⁰ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. xii.

¹¹¹ Viz úvodní část první kapitoly.

¹¹² Viz 2.2.2.

¹¹³ FLIEGER: „Tolkien’s Wild Men: From Medieval to Modern“, 2003, s. 101.

důvodem je autobiografická podobnost mezi autorem a tragickou kalevalskou postavou.¹¹⁴ Jak bylo zmíněno¹¹⁵, Tolkien vyrůstal, stejně jako Kullervo, od útlého věku bez rodičů, které oba tragicky ztratil, stejně jako kalevalský hrdina navíc i ve stejném pořadí – nejprve otce a následně i matku. Lze se tedy domnívat, že podobnost mezi Tolkienovým a hrdinovým životem Tolkiena velmi zasáhla a je jedním z hlavních důvodů, proč byl pro něho příběh o Kullervovi tak významný.

Nápovědou či vodítkem pro to, že právě kvůli tomuto faktu se Tolkien mohl s Kullervem jistým způsobem identifikovat, může být část kalevalského příběhu, kdy Kullervo nařiká nad svým osudem sirotka, kterou Tolkien v příběhu vlastním vyjádřil téměř shodně s Kirbyho anglickým překladem *Kalevaly*. Jedná se o verše 77-80 runy 34:

"Piennä jäin minä isosta,
matalani maammostani.
Iso kuoli, äiti kuoli,
kuoli muu sukuni suuri;¹¹⁶

"I was small, and lost my father,
I was weak, and lost my mother,
Dead is father, dead is mother,
All my mighty race has perished,¹¹⁷

Maloučký jsem otce pozbyl,
slaboučký jsem matku ztratil;
umřeli mi otec, matka,
všechn pomřel rod můj valný,¹¹⁸

V Tolkienově příběhu má úryvek následující podobu:¹¹⁹

I was small and lost my ~~mother~~ father
I was young (weak) and lost my mother.
All my mighty race has perished
All my mighty race¹²⁰

Z úryvku je patrné, že Tolkien první dva verše nechal prakticky beze změny, třetí verš vynechal a čtvrtý použil opět v totožné podobě, v jaké ho uvádí anglický překlad *Kalevaly*, jeho částečným zopakováním pak vytvořil i verš následující.

¹¹⁴ SHIPPEY: „Tolkien and the Appeal of the Pagan...“, 2004, s. 155.

¹¹⁵ Viz úvodní část druhé hlavní kapitoly.

¹¹⁶ LÖNNROT: *Kalevala* [online].

¹¹⁷ LÖNNROT: *Kalevala, The Land of Heroes, Volume II* [online].

¹¹⁸ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 610.

¹¹⁹ Uvedeno včetně autorových vlastních úprav.

¹²⁰ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. 34.

Sama se nabízí otázka, proč Tolkien svůj *Kullervův příběh* nikdy nedokončil, byl-li pro něho tragický kalevalský příběh tak důležitý. Úkol by to koneckonců nebyl příliš náročný, neboť mu k dopsání zbývala pouze relativně malá část. Odpovědět lze argumentem, který jsem zmínil již v dřívější části práce¹²¹, a sice že Tolkienova imaginace vstřebala *Kalevalu* a její příběhy, ten o Kullervovi nevyjímaje, a přijala je za své přirozené součásti. Tolkien se následně nesnažil o věrnou nápodobu jednotlivých příběhů, ale místo toho se soustředil na stvoření vlastní mytologie a vlastního fiktivního světa, byť při tom byl stále ovlivněn *Kalevalou* a svým vědomím o ní. Kullervo se pro něho konkrétně stal předobrazem pozdějšího vlastního příběhu o Túrinovi Turambarovi¹²², který byl pro autora následně důležitější než pokus o pouhé přepracování příběhu kalevalského.

Kullervův příběh je v rámci Tolkienova díla naprosto výjimečný nejméně ze dvou důvodů. Prvním je jeho celková odlišnost od všeho ostatního, co autor kdy napsal – jedná se o nesmírně temný a tragický příběh, což pro Tolkiena rozhodně není typické.¹²³ Druhý a patrně ještě mnohem důležitější důvod uvedu slovy samotného autora:

But the beginning of the legendarium, of which the Trilogy is part (the conclusion), was in an attempt to reorganize some of the *Kalevala*, especially the tale of Kullervo the hapless, into a form of my own.¹²⁴

Ale počátek mého legendária¹²⁵, kterého je Trilogie [*Pán prstenů*]¹²⁶ závěrem, spočíval v mé snaze přetvořit část *Kalevaly*, zejména příběh o nešťastném Kullervovi, do vlastní podoby.¹²⁷

The germ of my attempt to write legends of my own to fit my private languages was the tragic tale of the hapless Kullervo in the Finnish *Kalevala*.¹²⁸

Počátkem mé snahy psát vlastní příběhy vyhovující mým soukromým jazykům byl tragický příběh nešťastného Kullerva ve finské *Kalevale*.¹²⁹

Z Tolkienových slov lze poměrně bezpečně vyvodit, že nebýt *Kalevaly*, kullervovského cyklu a autorova raného díla *Kullervův příběh*, jeho díla, která se dnes těší obrovské popularitě po celém světě, by pravděpodobně nikdy nevznikla, přinejmenším ne

¹²¹ Viz 2.2.5.

¹²² O něm samostatně pojednává následující hlavní kapitola práce.

¹²³ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. xv.

¹²⁴ CARPENTER: *The Letters of J. R. R. Tolkien* [online], dopis 163, s. 229 PDF dokumentu.

¹²⁵ Zastřešující pojem používaný pro Tolkienův svět, mytologii a příběhy.

¹²⁶ Tolkien sám dílo za trilogii nepovažoval, patrně pouze odpovídá na dopis, jehož autor tento termín pro dílo používá.

¹²⁷ Vlastní překlad.

¹²⁸ CARPENTER: *The Letters of J. R. R. Tolkien* [online], dopis 257, s. 364 PDF dokumentu.

¹²⁹ Vlastní překlad.

v takové podobě, ve které je známe. *Kullervův příběh* tedy můžeme bez nadsázky označit za prvopočátek *Silmarillionu*.

Dílo se víceméně věrně drží své kalevalské předlohy, o některých rozdílech pojedná následující podkapitola. Příběh končí těsně po momentu, kdy sestra hlavního hrdiny spáchá sebevraždu. Zamýšlený zbytek Tolkien načrtl pouze v několika poznámkách, pravděpodobně s úmyslem dílo dokončit, k čemuž ale – jak již bylo uvedeno – nikdy nedošlo.

4.2 Srovnání díla s jeho kalevalskou předlohou

4.2.1 Jména

Některá ze jmen v příběhu Tolkien zachoval, zatímco jiná změnil. Jedná se jak o jména postav, tak o názvy míst či předmětů. Je důležité podotknout, že v Tolkienově díle mají některé postavy – nejvýrazněji se to projevuje u hlavního hrdiny – celou řadu různých jmen.¹³⁰ Mluvit o jménech v Tolkienově příběhu je navíc poněkud problematické, protože autor v některých případech změnil názor a postavu přejmenoval v průběhu psaní příběhu, bez toho aby vždy důsledně jméno změnil i v již napsaných pasážích. Také proto mají postavy často několik jmen, což činí text chaotickým a složitým ke čtení.

Základním jménem hlavní postavy je, stejně jako v *Kalevalě*, Kullervo, přestože Tolkien pro něho používá také několik dalších jmen. Je pozoruhodné, že Tolkien v příběhu uvádí, že jméno Kullervo znamená *hněv (wrath)*.¹³¹ Není jasné, kde Tolkien k takovému etymologickému výkladu přišel – běžně se uvádí, že původ jména hrdiny dosud nebyl dostatečně uspokojivě vyložen.¹³² Lze se tedy domnívat, že Tolkien tímto způsobem jméno vyložil pouze na základě vlastní iniciativy kvůli tomu, že jméno takového významu by se hrdinovi podle něj zkrátka hodilo.

V nezměněných podobách používá Tolkien také jména Kullervova otce a strýce, říká jim tedy Kalervo a Untamo. Zachovává rovněž bezejmennost matky a Kullervových sourozenců – kromě sestry, s níž spáchá incest. I ta je v kalevalské předloze bezejmenná, Tolkien ji však nazývá jménem Wanona a podle autorových úprav textu je zřejmé, že

¹³⁰ Je možné, že tuto tradici dávat hrdinům několik jmen – v jeho pozdějších dílech velmi typickou – převzal Tolkien právě z *Kalevaly*, neboť i tam mají hrdinové velmi často více jmen – vzpomeňme například na hrdinu Lemminkäinena a jeho další jména Kaukomieli a Ahti.

¹³¹ FLIEGER, ed., *TOLKIEN: The Story of Kullervo*, 2015, s. 7.

¹³² ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 923.

uvažoval také o variantě Oanora. Obě varianty jsou autorovými vlastními výtvoři. Význam jména Tolkien uvádí jako *nářek, pláč (weeping)*.¹³³

Dalším jménem, které Tolkien nemění, je jméno psa Mustiho. Toto jméno je odvozené od finského slova *musta (černý)* a jedná se o běžné finské jméno dávané černým psům. Zajímavé je, že Tolkien pro psa v části příběhu používá také variantu Mauri. To je pravděpodobně odvozeninou od Muuri nebo Muurikki, finských jmen běžně dávaných černým kravám.¹³⁴ Se jménem Muurikki se Tolkien mohl seznámit i v *Kalevale*, i když na jiném místě než v kullervovském cyklu – obsahuje ho verš 63 runy 1:

mustan Muurikin jälessä,¹³⁵

After Muurikki, the black one,¹³⁶

za Muurikki chodě černou,¹³⁷

Zcela odlišné jméno Tolkien používá pro kováře Ilmarinena. Říká mu Asemo, což je jméno, které vytvořil sám, patrně odvozením od finského slova *ase (zbraň)*.¹³⁸ Velmi zajímavé je Tolkienovo zacházení s nejvyšším finským bohem Ukkem, vládcem nebes a bouře. Ukka pod shodným jménem v příběhu zanechává, zároveň ale představuje jiného boha nebes, pojmenovaného Ilu. V textu někdy dochází k jejich záměně, není proto úplně jasné, zda byl Tolkienův záměr úplně Ukka jménem Ilu nahradit. Zmíněné jméno později v Tolkienově mytologii hraje velmi důležitou roli, jedná se totiž o součást jména Ilúvatar (význam jména je v *Silmarillionu* vyložen jako *Otec všech*), což je v *Silmarillionu* nejvyšší božská bytost a stvořitel vesmíru – má tedy v jistém smyslu srovnatelnou roli jako Ukko ve finské mytologii.

V kalevalské verzi je nůž, který Kullervo zdědí po Kalervovi a který je jeho jedinou připomínkou otce, bezejmenný. Tolkien pro zbraň používá vlastní vytvořený název Sikki. To je opět zajímavé s ohledem na jeho pozdější dílo – jedná se totiž patrně o základ budoucího quenijského¹³⁹ slova *sikil*, které znamená *dýka, nůž*.¹⁴⁰ Je pravděpodobné, že se Tolkien při vymýšlení jména Kullervova nože nechal inspirovat latinou – latinské slovo *sica* totiž také nese význam *dýka, nůž*.

¹³³ FLIEGER, ed., *TOLKIEN: The Story of Kullervo*, 2015, s. 7.

¹³⁴ Tamtéž, s. 52.

¹³⁵ LÖNNROT: *Kalevala* [online].

¹³⁶ LÖNNROT: *Kalevala, The Land of Heroes, Volume I* [online].

¹³⁷ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 53.

¹³⁸ FLIEGER, ed., *TOLKIEN: The Story of Kullervo*, 2015, s. 55.

¹³⁹ Viz 2.2.1.

¹⁴⁰ FLIEGER, ed., *TOLKIEN: The Story of Kullervo*, 2015, s. 54-5.

Tolkien v díle používá jména míst – konkrétně se jedná o názvy zemí – odlišná od finského originálu. Místo jména Suomi (finský výraz pro Finsko) používá podobně znějící pojmenování Sutse. Pro Karélii užívá jméno úplně jiné, a sice Telea, které je opět jeho vlastním výtvořem. Jméno nápadně připomíná slovo Teleri¹⁴¹, což je v *Silmarillionu* používané pojmenování pro jednu ze skupin elfů.

Je vhodné znovu zdůraznit, že tři z uvedených Tolkienových jmen později hrají důležitou roli v jeho fiktivních jazycích – jedná se jména Sikki, Ilu a Telea.

4.2.2 Kullervova rodina

V případě *Kalevaly* je problematické hovořit o hrdinově příbuzenstvu, protože Kullervo má rodiny vlastně dvě – Untamo mu má celou původní rodinu kromě matky ještě před jeho narozením vyvraždit, v pozdější části příběhu ale Kullervo zjistí, že jeho příbuzní jsou stále naživu. Jedná se o oba jeho rodiče, bratra, první sestru a druhou sestru, se kterou Kullervo později vykoná incest. Tato nelogičnost – tedy to, že hrdinova rodina nejprve umírá, ale později jsou všichni její členové opět naživu – je způsobena tím, že kalevský příběh o Kullervovi vznikl jako sloučení několika různých básní.¹⁴² Tolkien tyto dvě rodiny sjednotil do jedné – Kalervo a jeho žena mají ještě před počátkem sváru s Untamem syna a dceru. V době Kalervovy smrti – ten na začátku *Kullervova příběhu* umírá a v díle se dále již nevyskytuje – je jeho žena těhotná a později porodí dvojčata – Kullerva a Wanonu. To, že jde o dvojčata, je mimochodem také Tolkienovou inovací, v *Kalevale* je sestra, se kterou Kullervo spáchá incest, podle všeho mladší než on.

S ohledem na Kullervovy vztahy s rodinou je klíčová scéna loučení. V kalevské verzi se nachází na začátku runy 36, těsně před odchodem hlavního hrdiny do války proti Untamovi. V Tolkienově verzi je tato scéna přesunuta – předchází momentu, kdy Untamo prodá Kullerva do otroctví a odvede ho od rodiny.

V *Kalevale* je vztah hrdiny k rodině následující: s matkou má velmi blízký vztah, a to oboustranně. V případě bratra a první sestry je tomu přesně naopak, v případě druhé sestry, se kterou vykoná incest, vlastně žádný vztah nemá a nemůže mít, neboť se s ní setkává až v momentu, který vede k osudnému incestu, a ani tehdy stále netuší, že se jedná o jeho sestru. Nejednoznačný je vztah k otci. Ke Kalervovi – tedy „prvnímu“ otci –

¹⁴¹ *Teleri* je v quenijštině plurálem slova *teler*, které znamená *poslední*.

¹⁴² Více k tomuto viz 3.1

Kullervo žádný vztah mít nemůže, protože se narodí až po jeho smrti, velmi si nicméně cení nože, který po něm zdědí. S „druhým“ otcem – tedy tím, se kterým se setkává, když po dokonání pomsty na Ilmarinenově ženě objeví svůj domov – má hrdina velmi chladný vztah.

V Tolkienově díle je Kullervův vztah stejně chladný v případě dvojice starších sourozenců, tedy bratra a první sestry. Na rozdíl od *Kalevaly* ale Tolkien ve svém náčrtu závěru díla zmiňuje, že Kullervo staršího bratra i sestru sám zabije.¹⁴³

Vztah k otci je zde v podstatě shodný se vztahem kalevského Kullerva ke Kalervovi – také zde se Kullervo narodí až po jeho smrti, proto k němu žádný vztah nemůže, zároveň se ale i v Tolkienově verzi vyskytuje nůž jakožto dědictví po otci, kterého si Kullervo velmi cení. Velmi odlišný je Kullervův vztah k matce – přestože ona syna patrně velmi miluje a na jeho životě jí záleží, on je vůči ní naprosto lhostejný a v náčrtu závěrečné scény je dokonce naznačeno, že i ji vlastnoručně zabije.¹⁴⁴

Zatímco v *Kalevale* Kullervo svou druhou sestru, s níž nevědomky spáchá incest¹⁴⁵, nezná, v Tolkienově verzi spolu mají vztah již od dětství velmi vřelý a oba společně tráví spoustu času. Odloučení jsou ve chvíli, kdy je chlapec prodán do otroctví.

4.2.3 Hlavní postava

Jak v *Kalevale*, tak v Tolkienově *Kullervově příběhu* je Kullervo tragickým hrdinou plným hněvu, vzdoru, pýchy a sebelítosti. V obou verzích díla má také nadlidskou sílu a nadpřirozené schopnosti, které se poprvé projeví již v dětství. Třikrát se ho Untamo pokusí zabít, v obou dílech shodnými způsoby, tedy upálením, utopením a oběšením. Chlapce však pokaždé zachrání jeho nadpřirozená moc, pouze v Tolkienově verzi mu významně pomáhá také pes Musti a v případě třetího pokusu i nůž Sikki.¹⁴⁶

Jsou-li oba Kullervové vnitřně shodní, výrazně se od sebe odlišují zevnějškem. V *Kalevale* je Kullervo popisován jako pohledný mladík se zlatými vlasy, Tolkien ho popisuje jako tmavého, shrbeného a ošklivého muže. Tuto poměrně razantní změnu pravděpodobně učinil, aby se hrdinův zevnějšek více hodil k jeho nitru.¹⁴⁷

¹⁴³ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. 39.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 40.

¹⁴⁵ Podrobněji oddíl 4.2.6.

¹⁴⁶ O psu a noži podrobněji pojednává oddíl 4.2.5.

¹⁴⁷ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. 56.

4.2.4 Úkoly kladené Kullervovi

V *Kalevale* je Kullervovi na dvou různých místech kladeno celkem sedm různých úkolů. V runě 31 mu Untamo postupně uloží čtyři úkoly: hlídat dítě, vykácet mýtinu, postavit plot a vymlátit žito. V runě 35 pak má Kullervo na otcovu žádost splnit tři úkoly: jedná se nejprve o práci spojenou s veslováním, následně pak s rybolovem. Nakonec ho pošle odvést daň z půdy.

Tolkien tyto úkoly s výjimkou prvního a posledního zmíněného – tedy hlídání dítěte a odvedení daně – zachovává, dvě kalevaské scény, kdy jsou Kullervovi postupně zadávány úkoly, nicméně slučuje do jediné, která se v jeho díle nachází téměř na začátku. Untamo Kullervovi ukládá celkem pět úkolů, dříve než ho prodá do otroctví. V obou verzích Kullervo všechny¹⁴⁸ úkoly zmaří kvůli tomu, že použije příliš velké úsilí a nadměrnou sílu.

4.2.5 Pes Musti a Kullervovy zbraně

V *Kalevale* je pes Musti víceméně bezvýznamnou postavou. Je pouze zmíněno, že Kullerva následuje, když se v samotném závěru vydává na lov do lesa, což ho dovede na místo, kde předtím svedl svou sestru. Vše také nasvědčuje tomu, že se jedná o zcela obyčejného psa.

V Tolkienově díle hraje Musti¹⁴⁹ mnohem důležitější roli. Původně je představen jako pes Kullervova otce Kalerva. Po jeho smrti se stává přítelem a rádcem Kullerva a Wanony. Je to pes s nadpřirozenými schopnostmi – má neobyčejnou sílu a oplývá obrovskou moudrostí. Na několika místech příběhu Kullervovi zásadním způsobem pomůže. Nejprve mu dá své tři kouzelné chlupy, které ho třikrát zachrání před Untamovými pokusy o vraždu. Později také naučí hlavního hrdinu používat kouzelnou moc, a umožní mu tak pomstít se kovářově ženě. Stejně jako v *Kalevale* je zde pomsta provedena tak, že Kullervo nechá svěřený dobytek roztrhat divou lesní zvěří, kterou následně začaruje do podoby krav. Při návratu ke kovářově ženě divokým zvířatům navrátí

¹⁴⁸ To se týká všech s výjimkou kalevaského odvedení daně – jedná se ale o úkol, jehož forma i funkce jsou od ostatních poněkud odlišné.

¹⁴⁹ Mimochodem je poměrně pravděpodobné, že pes Musti z *Kullervova příběhu* se v Tolkienově díle později stal psem Huanem z příběhu o Berenovi a Lúthien (například v díle *Silmarillion*) – obě postavy si jsou v mnohém podobné.

jejich původní podobu. Pes tak hraje ve vztahu ke Kullervovi hned trojí roli – je jeho přítelem, nadpřirozeným rádcem a pomocníkem. V nedokončeném závěru díla je uvedeno, že Musti zemře při Kullervově konečném boji proti Untamovi.

V *Kalevale* i Tolkienově verzi příběhu má Kullervo postupně dvě zbraně – nůž a meč. Nůž je v obou případech dědictvím po Kalervovi a Kullervovou jedinou památkou po otci. Stejně tak je v obou případech zničen zlomyslnou kovářovou ženou, což hlavního hrdinu přiměje ke kruté pomstě. V Tolkienově díle nese nůž jméno Sikki a oproti *Kalevale* má v příběhu ještě důležitější roli. Za prvé je popisován jako nůž se skvělým původem, pro celou rodinu je tedy velmi důležitým předmětem, ne pouze obyčejným nožem. Kromě toho nůž v Tolkienově příběhu jednou Kullervovi zachrání život – konkrétně při Untamově třetím a závěrečném pokusu o chlapcovo zabití.

Co se týče hrdinova meče, má v obou příbězích stejnou roli – Kullervo touto zbraní vykoná pomstu na Untamovi a v úplném závěru ho hlavní postava použije jako nástroj k sebevraždě. V kalevalské verzi je řečeno, že Kullervo si meč vyžádá od boha Jumaly, v Tolkienově díle je původ zbraně nevysvětlen – meč se ale vyskytuje až v nedopsané části příběhu, tedy jen v Tolkienově náčrtu, kde jsou všechny informace podávány víceméně pouze zběžně a bez dalších detailů. V obou verzích je zachován také závěrečný dialog – v Tolkienově verzi se samozřejmě opět jedná pouze o náčrt, je však poměrně jasné, že se má jednat o rozhovor – mezi hrdinou a mečem.

4.2.6 Scéna incestu

Emocionálním vrcholem obou verzí příběhu je incest Kullerva se sestrou a jeho následky. V Tolkienově verzi ovšem celá scéna vyznívá ještě o něco tragičtěji – jeho Kullervo svou sestru Wanonu v dětství znal a oba si byli navzájem velmi drazí. O to děsivěji působí fakt, že na sebe během odloučení úplně zapomněli a jeden druhého již nepoznávají. V obou verzích se po aktu sestra ptá Kullerva na jeho původ a Kullervo jí ho vyjeví. V *Kalevale* je jejich dialog uveden takto (runa 35, verše 193-204):

"Mist' olet sinä sukuisin,
kusta, rohkea, rotuisin?
Lienet suurtaki sukua,
isoa isän aloa."
Kullervo, Kalervon poika,
sanan virkkoi, noin nimesi:
"En ole sukua suurta,

enkä suurta enkä pientä,
olen kerran keskimäistä:
Kalervon katala poika,
tuhma poika tuiretuinen,
lapsi kehjo keiretyinen.¹⁵⁰

"Tell me now of your relations,
What the brave race that you spring from,
From a mighty race it seems me,
Offspring of a mighty father."
Kullervo, Kalervo's offspring,
Answered in the words which follow:
"No, my race is not a great one,
Not a great one, not a small one,
I am just of middle station,
Kalervo's unhappy offspring,
Stupid boy, and very foolish,
Worthless child, and good for nothing."¹⁵¹

„Dej mi zprávu o svém rodu,
o svém, smělče, o původu.
Jsi-li z rodu vznešeného,
jsi-li z otce velmožného?“
Kullervoinen Kalervovec
slovo děl a propověděl:
„Nejsem z rodu vznešeného,
ale ani z chatrného:
nevelkého, nemalého.
Kalervův jsem chudý synek,
pošetilý čeledínek
k ničemu již ode plínek.“¹⁵²

Tolkien scénu uvádí velmi podobně jako Kirbyho anglický překlad *Kalevaly*:¹⁵³

Tell me now of all thy kinfolk
Of the brave race that thou springst from:-
Yea, a mighty race it seems
Thine is, and a mighty father.
And Kullervo's answer was thus:
Nay my race is not a great one
Not a great one nor a small one:
I am just of middle station;
Kalervo's unhappy offspring
Uncouth boy and ever foolish
Worthless child and good for nothing.¹⁵⁴

¹⁵⁰ LÖNNROT: *Kalevala* [online].

¹⁵¹ LÖNNROT: *Kalevala, The Land of Heroes, Volume II* [online].

¹⁵² ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 623-4.

¹⁵³ Kompletní překlad vzhledem k podobnosti neuvádím. Některými rozdíly jsou například zastaralejší tvary u Tolkiena – *thou, thy* a *thine* namísto modernějších *you* a *your*, *springst* namísto *spring*. Také některé formulace vyznívají v Tolkienově díle výrazně archaičtěji – například *Uncouth boy and ever foolish* namísto Kirbyho *Stupid boy, and very foolish*.

¹⁵⁴ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. 37.

V tomto momentu Kullervova sestra v obou verzích zjistí, že se jedná o jejího bratra. Pokračování je však poměrně významně odlišné. V obou verzích se Kullervo sestry ptá na původ její, avšak zatímco v *Kalevale* mu ho sestra ihned vyjeví, v Tolkienově verzi se Kullervo pravdu prozatím nedozví. Sestra vzápětí v obou příbězích páchá sebevraždu skokem do divoké vody a Kullervo odchází.

V *Kalevale* i Kullervo nakonec především kvůli vykonanému incestu spáchá sebevraždu, v Tolkienově příběhu se odehraje totéž. Jeho Kullervo se však o tom, že jím v lese svedená dívka byla jeho sestra, dozvídá mnohem později než v *Kalevale*. Teprve po vykonání pomsty na Untamovi mu to v Tolkienově díle vyjeví matčin duch – je mimochodem zajímavé, že Tolkien motiv matčina ducha zachovává, přestože mu přisuzuje úplně jinou funkci.¹⁵⁵ Příčinou toho, proč Tolkien scénu incestu takto pozměnil, mohla být jeho snaha celý příběh maximálně možné vygradovat – jeho Kullervo se zprávu, která ho nejvíce zasáhne, dozvídá až těsně před koncem.

4.3 Shrnutí

Tolkien se pokusil o vlastní přepracování kalevalského příběhu o Kullervovi. Mělo se jednat o dílo kombinující části psané v próze a ve verších. Nikdy ho však nedokončil, a jeho závěrečná pasáž proto existuje pouze v podobě strohého náčrtu.

Dílo *Kullervův příběh* z velké části věrně následuje svou kalevalskou předlohu, obsahuje však oproti ní také několik více či méně důležitých změn. Tolkien řadě postav, míst a předmětů změnil jméno, některým bezejmenným ho dokonce sám vymyslel. Je přitom zajímavé sledovat, že některá ze jmen, která Tolkien pro tento příběh vymyslel, později hrají důležitou roli v jeho fiktivních jazycích.

Tolkien také více rozvádí postavu psa Mustiho, který se stává Kullervovým přítelem, rádcem a pomocníkem, a větší význam dává také noži jménem Sikki. Samotný hlavní hrdina se v Tolkienově adaptaci stává ošklivým a tmavým mužem, což ho odlišuje od jeho kalevalské předlohy. Tolkienův Kullervo má mnohem chladnější vztah k matce. Odlišný je také jeho vztah k sestře, s níž během díla spáchá osudný incest – jedná se zde o jeho dvojče. Kromě toho ji zná již v dětství a oba si jsou velice blízcí. Patrně největší

¹⁵⁵ V kalevalské verzi má matčin duch hrdinu utěšit, zároveň mu odkazuje psa Mustiho a nepřímě ho posílá na lov, kvůli čemuž nakonec Kullervo dojde na místo, kde předtím svedl svou sestru.

změnou oproti původní verzi je změna scény incestu – Kullervo se totiž pravdu dozvídá až těsně před koncem celého příběhu.

Dílo je v rámci Tolkienovy tvorby velmi významné, neboť se podle slov samotného autora jedná o prvopočátek jeho budoucího životního díla *Silmarillion*.

5. Tolkienovo dílo *Húrinovy děti* a jeho srovnání s kalevským příběhem o Kullervovi

Kalevský cyklus o Kullervovi Tolkienu neinspiroval pouze k napsání vlastní přepracované verze příběhu. Kullervo se stal také základem a jedním z hlavních inspiračních zdrojů¹⁵⁶ pro Túrina Turambara, protagonistu jednoho z nejznámějších Tolkienových příběhů. Tento příběh je v nejdelsí a nejkompletnější verzi zachycen v díle *The Children of Húrin* (*Húrinovy děti*, 2007, česky ve stejném roce).¹⁵⁷ Dílo je nedílnou součástí historických událostí *Silmarillionu*, zároveň je však i poměrně samostatné a ke čtení nevyžaduje přílišnou znalost ostatních příběhů.

5.1 Fabule díla

Příběh je zasazen do války, kde na straně dobra stojí armády lidí a elfů a proti nim Temný pán Morgoth¹⁵⁸ se svými služebníky. Válkou je krutě poznamenán celý kraj. Hlavním hrdinou díla je Túrin, jehož celá rodina stojí ve válce na straně dobra. Túrinovými rodiči jsou Húrin a Morwen. Má také sestru Urwen, která mu je velmi blízká. Ta ale ve věku tří let umírá na nemoc, která do země přichází kvůli Morgothovi. Tímto se jak pro Túrina, tak i jeho otce stává Morgoth osobním nepřítelem.

Když je Túrinovi pět let, odchází Húrin do války. Hlavní bitvu lidé a elfové prohrávají a Túrinův otec je zajat. Morgoth pak Húrina i celý jeho rod prokleje. Kvůli nepřítomnosti otce již Túrinův domov není bezpečný, proto ho matka posílá pryč.

Túrin přichází k elfskému králi Thingolovi, kde má být v bezpečí vychováván. Zde Túrin dospívá a později se zapojuje také do menších bojů proti Morgothovým vojskům. Jeho pobyt u Thingola je ovšem zakončen nešťastně – Saeros, jeden z králových rádců, Túrina nenávidí a jednou krutě urazí jeho matku. Túrina to samozřejmě rozzuří a při snaze Saerose potrestat ho nechtěně zabije. Túrin je příliš pyšný na to, aby se ze svého činu zodpovídal, a raději odchází.

V následující části je Túrin vůdcem skupiny psanců, která se snaží bojovat proti Morgothovým vojákům – zlým bytostem známým jako skřeti. I toto období hrdinova

¹⁵⁶ Vedle Kullerva se jedná především o staroseverského hrdinu Sigurda.

¹⁵⁷ Tak jako řada dalších Tolkienových děl vyšly i *Húrinovy děti* díky editaci jeho syna Christophera.

¹⁵⁸ Též zvaný Melkor, hlavní a nejmocnější záporná postava celého *Silmarillionu*. Patrně je inspirován postavou Lucifera – i jeho je vzhledem k jeho původu a obratu ke zlu možno označit za padlého anděla.

života končí tragicky, neboť nešťastně a neúmyslně připraví o život svého nejlepšího přítele Belega. Od mrtvého přítele si bere meč, který v příběhu posléze hraje poměrně důležitou roli.

Túrin pak pobývá v dalším elfském království, a sice v Nargothrundu. Sblíží se zde s elfkou Finduilas, která mu velmi připomíná jeho v dětství ztracenou sestru. Finduilas se do něho zamiluje, přestože ví, že on její city nikdy opětovat nebude. Túrin se snaží přimět elfy k otevřenějšímu způsobu boje proti Morgothově armádě. Té velí drak Glaurung – přestože je hlavním zlým vládcem sám Morgoth, v Túrinově příběhu je jeho nejmocnějším přítomným služebníkem a posléze také Túrinovým ústředním nepřítelem právě tento drak. Elfové se na Túrinovu radu s Glaurungem střetnou, drak je ale rozdrťí. Veškerá Túrinova snaha něčeho dosáhnout tak opět přivodí pouze zmar.

Túrin se vrací domů, protože mu Glaurung předtím namluví, že tam v bídě žije jeho matka Morwen a sestra Niënor (Truchlení), o jejíž existenci Túrin věděl, nikdy se s ní však nesešel, neboť se narodila těsně po jeho odchodu. Matka ani sestra tam však nejsou, protože se mezitím vypravily hledat Túrina. Hrdina nachází svůj domov a celý kraj v moci cizích lidí a zpustošený. Rozhodne se lid své země osvobodit a vůdce uzurpátorů zabije. Tím ale jenom vyvolá větší hněv jeho přívrženců, a opět tak způsobí více škody než užitku.

Poté se Túrin přidává k lesním lidem v dalším kraji, později se stává i jejich vůdcem. Dává si zde nejslavnější ze svých několika přízvisek Turambar (Pán sudby). Nedlouho po svém příchodu do tohoto kraje se setkává s dívkou, kterou pojmenuje Níniel (Slzavá dívka). Jedná se o jeho mladší sestru Niënor, ani jeden z nich však svého sourozence nepozná – dívka má navíc kvůli Glaurungovu kouzlu zamlženou paměť, takže nezná ani své vlastní pravé jméno. Túrin a Niënor se do sebe zamilují, stanou se manželi a dokonce spolu počnou dítě.

Mezitím se drak Glaurung rozhodne Túrina i jím vedený lid definitivně zničit. Hrdina se tak konečně střetává v boji se svým úhlavním sokem. Túrin souboj vyhraje a draka zahubí, kvůli zranění ale upadá do bezvědomí. Nalezne ho jeho sestra a zároveň žena, místo Túrina se však k posledním slovům před smrtí probouzí Glaurung. Zlomí své kouzlo, a ženě se tak vrátí ztracená paměť. Vzápětí si uvědomí, že je těhotná s vlastním bratrem. Záhy poté páchá sebevraždu skokem do řeky.

Túrin se probudí o něco později a po určitém čase se dozvídá pravdu. Při zjištění toho, že spáchal incest, si uvědomí, že celý život pouze konal zlo. I on nakonec páchá sebevraždu.

5.2 Dřívější verze díla

Dílo *Húrinovy děti* je nejdelším a nejkompletnějším zpracováním příběhu Túrina Turambara. Kromě toho však existuje několik dřívějších verzí tohoto Tolkienova příběhu. Všechny je spojuje to, že vyšly až po Tolkienově smrti, a to díky úpravě jeho syna Christophera. Vůbec nejstarší verzí příběhu je dílo *Turambar and the Foalókë*¹⁵⁹ (*Turambar a Foalókë*), které bylo napsáno již v roce 1919.¹⁶⁰ Vydáno bylo jako součást díla *The Book of Lost Tales, Part Two (Kniha ztracených pověstí, část druhá, 1984)*. Vypráví v podstatě stejný příběh jako pozdější *Húrinovy děti*, rozdíl spočívá především v menší propracovanosti některých dějových částí – jiné jsou naopak více rozvinuty zde, jako příklad jmenuji epizodu o elfce Finduilas s nešťastným koncem. Tato verze také obsahuje ranější verze řady jmen: například drak Glaurung je Glorundem, Túrinovi rodiče Húrin a Morwen se zde jmenují Úrin a Mavwin a pozdější Saeros nese jméno Orgof.

Jen z o málo pozdější doby pochází další zpracování stejného příběhu. Jedná se o *The Lay of the Children of Húrin (Píseň o Húrinových dětech)*, kterou Tolkien psal zhruba mezi lety 1920 a 1925.¹⁶¹ Dílo se od ostatních verzí, psaných výhradně v próze, odlišuje svou formou – jak název napovídá, jedná se o báseň. Tolkien ji psal ve staroanglických aliteračních verších, které důvěrně znal především z *Beowulfa*. Báseň celkem čítá více než dva tisíce veršů, je ovšem nedokončená – příběh končí uprostřed vyprávění o elfské říši Nargothrond. Dílo vyšlo jako součást *The Lays of Beleriand (Písně Beleriandu, 1985)*.

Tolkien se ke svým starým příběhům vrátil poté, co vydal *Hobita*, tedy někdy po roce 1937. Zamýšlel totiž vydat celý *Silmarillion*, předtím chtěl ovšem všechny příběhy patřičně zrevidovat a některé i kompletně přepracovat. Výsledkem této snahy je mimo jiné příběh Túrina Turambara v takové podobě, jak ho dnes známe z *Húrinových dětí*. Před samostatným vydáním díla byly uveřejněny jeho fragmenty, a to v rámci dvou větších děl. *Silmarillion*, vydaný, jak již bylo zmíněno, poprvé roku 1977 a česky 1992, obsahuje krátkou kapitolu s názvem *Of Túrin Turambar (O Túrinu Turambarovi)*. Soubor několika příběhů pod názvem *Unfinished Tales of Númenor and Middle-earth (Nedokončené příběhy Númenoru a Středozemě, poprvé 1980, česky 1994)* pak zahrnuje část nazvanou *Narn i Hîn Húrin, The Tale of the Children of Húrin (Příběh Húrinových dětí)*, věnovanou

¹⁵⁹ Quenijský výraz pro slovo *drak*.

¹⁶⁰ TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN: *The Book of Lost Tales, Part Two*, 1992, s. 71.

¹⁶¹ TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN: *The Lays of Beleriand*, 1994, s. vii.

stejnému příběhu. Obě zmíněné verze jsou v podstatě fragmenty budoucího delšího a kompletnějšího díla *Húrinovy děti*, oproti kterému obsahují navíc pouze některé vedlejší epizody, které s Túrinem primárně nesouvisí.

Výše popsané je tedy možné shrnout tak, že příběh o Túrinu Turambarovi byl vydán v celkem pěti různých verzích.

5.3 Podobnosti díla s kalevským příběhem o Kullervovi

Nezřídka bývá uváděno, že vliv tragického kalevského příběhu na zmíněné Tolkienovo dílo je pouze povrchní.¹⁶² Tolkien sám navíc tvrdil, že dílo *Húrinovy děti* má s kalevským příběhem o Kullervovi společný pouze samotný konec.¹⁶³ Domnívám se nicméně, že mezi oběma díly existuje vedle závěru i několik dalších podobností, byť možná na první pohled ne tak výrazných.

5.3.1 Dětství hlavního hrdiny

Jak Kullervo, tak Túrin prožívají tragické dětství. Oba jsou krutě poznamenáni válkou, která je připraví o otce – Húrin sice (narozdíl od Kalerva) neumírá a svého syna nakonec dokonce přežije, Túrin ho však od jeho odchodu do války již nikdy nespátří. Oba také mají na otce jedinou památku, a to nůž – Kullervo ho zdědí, Túrin ho dostává k narozeninám. Osud obou nožů je pak poněkud rozdílný – Kullervovi ho později zničí Ilmarinova žena, zatímco Túrin ho dobrovolně dává jednomu ze svých průvodců. Oba hrdiny nicméně opět spojuje to, že je pozbytí nože jakožto jediné vzpomínky na otce velmi mrzí.

Ještě jako dítě odchází Kullervo a stejně tak i Túrin z domova, oba proti své vůli. Kullervo je prodán do služby ke kováři Ilmarinovi, Túrin musí odejít na výchovu ke králi Thingolovi. Pro oba tyto pobyty platí, že končí nešťastně, a to z velmi podobného důvodu: Kullervo úmyslně zabije kovářovu ženu jako pomstu za to, že ho připravila o již zmíněný nůž, a Túrin zabije elfa Saerose za urážku své matky, jediným rozdílem je to, že Tolkienův hrdina svého nepřítele zabíjí neúmyslně. Po vykonané pomstě odchází Túrin i Kullervo do vyhnanství a nějaký čas žijí jako psanci.

¹⁶² CARPENTER: *J. R. R. Tolkien – životopis*, 1993, s. 91.

¹⁶³ CARPENTER: *The Letters of J. R. R. Tolkien* [online], dopis 257, s. 364 PDF dokumentu.

5.3.2 Hlavní postava samotná

Zamyslíme-li se nad oběma postavami v kontextu většího celku, jehož jsou součástí, platí pro ně totéž. Kullervo je patrně nejtragičtějším kalevalským hrdinou a právě tak je Túrin nejtragičtějším – možná dokonce jedinou skutečně tragickou, jak se někdy uvádí¹⁶⁴ – postavou celé Tolkienovy mytologie. Oba jsou stateční a skvělí válečníci, spojuje je i jejich pýcha a vznětlivost. Pro oba je také důležitý jejich velmi blízký vztah s matkou. Zde je vhodné opět zmínit Tolkienovo rané dílo *Kullervův příběh*¹⁶⁵, ve kterém je, jak bylo uvedeno, vztah hlavního hrdiny s matkou naprosto odlišný než v *Kalevale* i *Húrinových dětech*. O tom, proč Tolkien jednu z nejvýraznějších odchylek *Kullervova příběhu* oproti *Kalevale*, nezanechal i v díle pozdějším, lze pouze spekulovat.

Dále se uvádí, že oba jsou vyvrhelové ze společnosti s bližším vztahem k divočině než k civilizaci, kteří často vyhledávají samotu.¹⁶⁶ Pro oba je typické také to, že po velkou část příběhu je pro ně hnacím motorem touha po pomstě. Túrin i Kullervo mají skvělé předpoklady – Túrin mnohokrát prokáže své výjimečné bojové nadání, Kullervovy schopnosti jsou dokonce nadpřirozené –, jsou ale v negativním slova smyslu nezkrotní a své schopnosti nedokáží využít pro konání dobra. Mnohokrát prokazují veliké úsilí, ale ať udělají cokoli, způsobí to více škody než užitku.

Oba hrdiny spojuje, jak již bylo uvedeno také jejich tragický osud, na který si často stěžují a z něhož se neustále pokoušejí vymanit. Jejich konečným pokusem osud přemoci má být dokonání životní pomsty. V *Kalevale* je Kullervovo finální rozhodnutí k odchodu do boje proti Untamovi zachyceno ve verších 361-372 runy 35:

"Enkä lähe piilemähän,
en paha, pakenemahan!
Lähen surman suun esille,
Kalman kartanon oville,
suurille sotasijoille,
miesten tappotanterille:
viel' on Unto oikeana,
mies katala kaatamatta,
kostamatta taaton kohlut,
maammon mahlät maksamatta,
muistamatta muutki vaivat,
itseni hyvin-piännät."¹⁶⁷

¹⁶⁴ FLIEGER, ed., TOLKIEN: *The Story of Kullervo*, 2015, s. ix.

¹⁶⁵ Zabývá se jím čtvrtá hlavní kapitola práce.

¹⁶⁶ FLIEGER: „Tolkien's Wild Men...“, 2003, s. 101.

¹⁶⁷ LÖNNROT: *Kalevala* [online].

"Nay, I will not go in hiding,
Fly not forth, a wicked outcast,
To the mouth of Death I wander,
To the gate of Kalma's courtyard,
To the place of furious fighting,
To the battle-field of heroes.
Upright still is standing Unto,
And the wicked man unfallen,
Unavenged my father's sufferings,
Unavenged my mother's tear-drops,
Counting not my bitter sufferings,
Wrongs that I myself have suffered."¹⁶⁸

„Neschovám se, neskryju se,
zločin spáchav, neuteku;
hledat půjdu jícen smrti,
bránu do Kalmova dvora,
na bojiště půjdu lítá,
kde se vraždí bohatýři:
ještěť žije Untamoinen,
bídny muž je nezahuben,
ještě jsem mu neodplatil
za útrapy otce, matky,
pomlčím-li o trápení,
o svém vlastním utrpení!“¹⁶⁹

V *Húrinových dětech* je odpovídající scéna vyjádřena následovně:

"The die is cast. Now comes the test, in which my boast shall be made good, or fail utterly. I will flee no more. Turambar indeed I will be, and by my own will and prowess I will surmount my doom – or fall. But falling or riding, Glaurung at least I will slay."¹⁷⁰

„Kostky jsou vrženy. Nyní přijde zkouška, v níž se mé vychloubání buď prokáže jako pravdivé, nebo úplně selže. Dál prchat nebudu. Opravdu budu Turambarem a vlastní vůlí a silou překonám svou sudbu – nebo padnu. Ale ať padnu, nebo zvítězím, alespoň Glaurunga zabiji.“¹⁷¹

Kullervo i Túrin tak vyjadřují svou svahu dokončit pomstu a zabít svého úhlavního nepřítele. Oba si uvědomují obrovské nebezpečí, ale zároveň se odmítají dále schovávat a prchat – jsou naprosto odhodlaní čelit svému osudu. V případě Tolkienova díla je toto podtrženo i Túrinovým přízviskem Turambar (Pán sudby), které si sám udělí. Stojí za to poznamenat, že oba svou pomstu nakonec úspěšně vykonají, ale jejich konec je přesto ještě tragičtější než celý dosavadní život.

¹⁶⁸ LÖNNROT: *Kalevala, The Land of Heroes, Volume II* [online].

¹⁶⁹ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 629.

¹⁷⁰ TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN: *The Children of Húrin* [online], s. 117 PDF dokumentu.

¹⁷¹ TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN: *Húrinovy děti*, 2007, s. 150.

5.3.3 Motiv incestu

Klíčovým tragickým momentem v životech obou hrdinů je spáchání incestu s vlastní mladší sestrou, přičemž v obou případech se jedná o sestru, s níž se protagonista nikdy předtím nesetkal – zde je opět vhodné vrátit se k Tolkienovu *Kullervovu příběhu*, ve kterém, jak bylo uvedeno, Kullervo sestru, se kterou později vykoná incest, zná již v dětství. V *Húrinových dětech* Tolkien sestru rozděluje na dvě postavy – v dětství je mu blízká malá sestra Urwen, kterou ale tragicky ztratí. Později se pak setkává s Niënor.

V *Kalevala* je scéna incestu popsána velmi zběžně – Kullervo svede neznámou dívku a následující ráno oba zjistí, že jsou sourozenci. Dívka si záhy bere život skokem do řeky. Tolkien tento motiv rozvádí více. Túrin a Niënor se do sebe zamilují a zanedlouho se i vezmou. Nějakou dobu společně žijí a dokonce počnou dítě. Jako první se pravdu dozví Niënor, a to bezprostředně poté, co Túrin zabije draka Glaurunga. Stejně jako její kalevalský protějšek i ona spáchá sebevraždu skokem do rozbouřené řeky. Túrin se celou pravdu dozvídá až o něco později, těsně před koncem svého života i celého díla.

Zde je na místě znovu připomenout Tolkienovo rané dílo *Kullervův příběh*. Stejně jako tam je totiž i v *Húrinových dětech* motiv převzatý z kalevalského příběhu pozměněn tak, že sestra pravdu zjistí jako první. Tolkienův Kullervo i Túrin se o spáchání incestu dozvídají až později, a to těsně před koncem života. Je také příhodné znovu zmínit Tolkienovy výklady jmen pro Túrinovu sestru a pro Wanonu, Kullervovu sestru v *Kullervově příběhu*. Jméno Wanona podle Tolkiena znamená *nárek, pláč*, dvě jména Túrinovy sestry Niënor a Níniel vykládá jako *truchlení*, respektive *slzavá dívka*.

Z předchozího odstavce vyplývá, že Tolkienovo dílo *Kullervův příběh* lze označit za významnou inspiraci pro *Húrinovy děti*. Dvě skutečnosti odlišné od Kalevaly – význam jména sestry a pozdější prozření hlavního hrdiny – totiž naznačil již v prvním díle, ve druhém je pak zachoval. Kromě toho Tolkien, jak bylo uvedeno, v *Húrinových dětech* rozdělil postavu sestry z *Kullervova příběhu* na osoby dvě: Urwen zde odpovídá sestře z hrdinova dětství v *Kullervově příběhu*, zatímco Niënor hraje srovnatelnou roli jako stejná postava téhož díla v v době Kullervovy dospělosti.

5.3.4 Závěrečná scéna

Z celého tragického kalevalského příběhu o Kullervovi na Tolkiena nejvíce zapůsobil jeho samotný závěr, tedy scéna, kdy hrdina páchá sebevraždu.¹⁷² Zřejmě proto se rozhodl ji v podstatě beze změn zachovat i v příběhu o Túrinovi.

Kullervo i Túrin dokončí svůj životní úkol – oba konečně vykonají pomstu na svém úhlavním nepříteli. Nepřinese jim to ale štěstí: oba si uvědomí, že celý život konali pouze zlé skutky, z nichž nejstrašnější bylo spáchání incestu s vlastní sestrou. Hrdinové se tedy rozhodnou pro sebevraždu. Oba ji vykonají pomocí meče – oba meče jsou poměrně důležité: v obou případech se totiž jedná o stejnou zbraň, kterou hrdina používal již dlouho předtím a která také byla nástrojem pomsty.

Tolkien kromě sebevraždy samotné zachovává také hrdinův dialog s mečem – Kullervo i Túrin se zbraně ptají, zda ukončí jejich nešťastný život. Je pozoruhodné uvést a srovnat, co meč odpoví. V *Kalevale* se tato replika nachází ve verších 330-334 runy 36:

"Miks' en söisi mielelläni,
söisi syyllistä lihoa,
viallista verta joisi?
Syön lihoa syyttömänki,
juon verta viattomanki."¹⁷³

"Wherefore at thy heart's desire
Should I not thy flesh devour,
And drink up thy blood so evil?
I who guiltless flesh have eaten,
Drank the blood of those who sinned not?"¹⁷⁴

„Proč bych zhrdal, opovrhal,
nechtěl masa hříšníkova,
nechtěl krve viníkovy,
jímt' i maso spravedlivých,
nevinných se krví pojím.“¹⁷⁵

Tolkien stejný moment uvádí takto:

"Yes, I will drink your blood, that I may forget the blood of Beleg my master, and the blood of Brandir slain unjustly. I will slay you swiftly."¹⁷⁶

¹⁷² PETTY: „Finland: Literary Sources“, 2007, s. 207

¹⁷³ LÖNNROT: *Kalevala* [online].

¹⁷⁴ LÖNNROT: *Kalevala, The Land of Heroes, Volume II* [online].

¹⁷⁵ ČERMÁK: *Kalevala Eliase Lönnrota...*, 2014, s. 642.

¹⁷⁶ TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN: *The Children of Húrin* [online], s. 134 PDF dokumentu.

„Ano, napiji se tvé krve, abych zapomněl na krev svého pána Belega a na krev Brandira, zabitého neprávem. Zabiji tě rychle.“¹⁷⁷

Z uvedených úryvků je zřejmé, že Tolkien v příběhu zachovává důležitou roli meče. Nejenže zbraň mluví, vykazuje navíc i známky vlastní rozvinuté osobnosti. Velmi zajímavý je fakt, že v obou případech rozlišuje mezi krví „hříšníků“ a „nevinných“. Tolkienův meč je v tomto ohledu pouze konkrétnější a jmenuje dvě ze svých nevinných obětí. Oba meče vlastně vyjadřují své pocity – naznačují, že pro ně bylo těžké sloužit krutému vládci, který je nutil zabíjet nevinné. Zároveň projevují nadšený souhlas sprovodit ze světa právě svého pána, kterého považují za špatného.

5.4 Shrnutí

Kalevalský příběh o Kullervovi se pro Tolkiena stal jedním z hlavních inspiračních zdrojů při vytváření příběhu o Túrinu Turambarovi. Nejkompletnější verzi příběhu obsahuje dílo *Húrinovy děti*. Příběh má i celkem čtyři další vydané verze, které se ale od *Húrinových dětí* především s ohledem na vztah ke kalevalskému cyklu o Kullervovi příliš neliší.

Zatímco Kullervo je zřejmě nejtragičtější postavou *Kalevaly*, Túrina lze považovat za nejtragičtějšího hrdinu celé Tolkienovy mytologie. Oba mají řadu stejných vlastností. Velmi podobné je jejich nešťastné dětství, blízký vztah k matce, neustálá touha po pomstě a také to, že celý život konají zlo, přestože většinou nezáměrně.

Klíčové je zachování dvou důležitých momentů příběhu. Za prvé je to incest mezi hlavním hrdinou a jeho sestrou. Tolkien tento motiv lehce upravuje, a to tak, že Túrin se pravdu dozvídá až později, nikoliv okamžitě jako Kullervo. Za druhé se pak jedná o závěrečnou scénu, při které hlavní postava spáchá sebevraždu. Právě tento moment díla na Tolkiena při čtení nejvíce zapůsobil. V jeho díle je zachován i rozhovor mezi hrdinou a mečem, který navíc v obou případech rozlišuje mezi krví hříšníků a nevinných.

¹⁷⁷ TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN: *Húrinovy děti*, 2007, s. 174.

Závěr

Kalevala zásadně ovlivnila řadu finských i světových umělců. Jedním z nich byl anglický spisovatel a filolog John Ronald Reuel Tolkien (1892-1973), jehož díla dnes zná a obdivuje celý svět. Vytvořil v nich vlastní rozsáhlou a propracovanou mytologii, nejobširněji popsanou v díle *Silmarillion*.

Tolkien měl hluboké znalosti řady jazyků a literatur. Pro účely své mytologie vytvořil skupinu umělých jazyků. S ohledem na jeho fiktivní jazyky je velmi důležitý Tolkienův vztah k finštině. Přestože ji nikdy skutečně neovládl, byla právě finština jazykem nejbližším jeho lingvistickému vkusu a výrazně ovlivnila quenijštinu, jeho nejznámější a nejpropracovanější umělý jazyk.

Jak je z práce patrné, bylo pro vznik Tolkienovy mytologie klíčovým momentem objevení *Kalevaly*. Právě finské dílo mu vnuklo myšlenku pokusit se ji vůbec vytvořit. Stejně jako samotné básně, které se mu velmi zalíbily a v mnoha ohledech ho inspirovaly, ho ovlivnila také role, kterou při vytváření *Kalevaly* sehrál Elias Lönnrot. Tolkien se rozhodl stvořit mytologii, kterou by mohl věnovat Anglii, stejně jako Lönnrot věnoval *Kalevalu* Finsku. Kromě toho existují mezi Tolkienovým dílem a *Kalevalou* i četné další podobnosti – na obecnější úrovni se jedná o smutnou a ponurou náladu obou světů, na konkrétnější rovině jde například o závěr *Pána prstenů*, který se nápadně podobá konci *Kalevaly*, nebo inspiraci tajemným sampem a postavou Väinämöinena.

Mezi Tolkienovými kalevalskými vlivy vyniká jeho inspirace tragickým cyklem o Kullervovi, jedním z nejznámějších kalevalských příběhů, který se v *Nové Kalevale* nachází v runách 31-36. Tento příběh byl pro Tolkiena a jeho dílo naprosto klíčový – kullervovský cyklus ho zaujal natolik, že se pokusil o jeho vlastní přepracování a sám tento pokus později označil za prvopočátek svého budoucího životního díla *Silmarillion*. Výsledkem této Tolkienovy snahy je nedokončená kombinace prózy a poezie nesoucí název *Kullervův příběh*. Dílo poměrně věrně následuje svou kalevalskou předlohu, obsahuje však oproti ní také řadu více či méně důležitých změn.

Na tomto místě je pozoruhodné Tolkienovo zacházení se jmény – některá ponechává (Kullervo, Kalervo), jiná nahrazuje odlišnými jmény (Asemo místo Ilmarinena) a vlastní vytvořená jména dává také řadě původně bezejmenných postav či předmětů (Kullervova sestra se stává Wanonou, hrdinův nůž nese jméno Sikki). Některá ze jmen, která Tolkien pro toto dílo vymyslel, později hrají významnou roli v jeho fiktivních

jazycích – například Telea (Tolkienův název pro Karélii) se podobá pozdějšímu Teleri, což je označení pro jednu ze skupin elfů v *Silmarillionu*.

Tolkien věnoval znatelně více prostoru postavě psa Mustiho a větší roli dává také noži hlavní postavy. Tolkienův Kullervo je na rozdíl od kalevalského popisován jako ošklivý a tmavý. Dále má oproti svému kalevalskému protějšku mnohem chladnější vztah k matce. Odlišný je i jeho vztah k sestře, s níž spáchá osudný incest, neboť ji zná již z dětství, navíc se jedná o jeho dvojče. Zřejmě největší odchylkou oproti původní verzi je změna scény incestu – Kullervo se totiž pravdu dozvídá až těsně před koncem příběhu, zatímco v *Kalevalu* se tak stane velmi záhy po samotném vykonání incestu.

Kalevalský příběh o Kullervovi se pro Tolkiena stal také jednou z hlavních inspirací pro příběh o Túrinovi Turambarovi. Jeho nejkompletnější verzí je dílo *Húrinovy děti*, přičemž příběh byl v různém rozsahu vydán celkem pětkrát (včetně *Húrinových dětí*).

Mezi tímto příběhem a kullervovským cyklem existuje řada podobností. Zatímco Kullervo bývá považován za nejtragičtější postavou *Kalevaly*, Túrin je zřejmě nejtragičtějším hrdinou celé Tolkienovy mytologie. Oba mají řadu stejných vlastností – jsou statečnými muži a výbornými válečníky, zároveň jsou ale oba také pyšní a výbušní. Nápadně podobné je také jejich nešťastné dětství, blízký vztah k matce, pozice vyvrhele, život v ústraní a neustálá touha po pomstě. Dále je spojuje to, že celý život konají zlo, přestože většinou nezáměrně.

Zásadní je Tolkienovo zachování dvou klíčových momentů příběhu. V prvním případě jde o incest mezi hlavním hrdinou a jeho sestrou. Tolkien tento motiv upravuje stejným způsobem jako ve svém dřívějším díle *Kullervův příběh*. Za druhé se pak jedná o závěrečnou scénu, ve které hlavní postava spáchá sebevraždu. Právě tento moment na Tolkiena z celého kalevalského příběhu nejvíce zapůsobil, proto se rozhodl ho v podstatě shodně zanechat i ve svém díle, a to včetně rozhovoru mezi hrdinou a mečem.

Často bývá uváděno, že podobnost mezi *Húrinovými dětmi* a kalevalským příběhem je pouze povrchní – koneckonců i sám Tolkien tvrdil, že z kullervovského cyklu v díle zachoval pouze závěr. Práce nicméně prokazuje, že podobností mezi oběma díly existuje celá řada. Lze tedy tvrdit, že příběh o Kullervovi je jakožto zdroj inspirace pro *Húrinovy děti* podstatně důležitější než pouze v povrchním smyslu.

Práce poskytuje prostor pro další bádání – bylo by například možné se podrobně zaměřit na konkrétní podobnosti mezi Tolkienovými díly a *Kalevalou*, z nichž některé – zdaleka však ne všechny – byly stručně zmíněny ve druhé kapitole práce.

Seznam použité literatury

Primární literatura

ČERMÁK, Jan: *Kalevala Eliase Lönnrota a Josefa Holečka v moderní kritické perspektivě*. Praha: Academia, 2014. ISBN: 978-80-200-2291-2.

FLIEGER, Verlyn, ed., TOLKIEN, John Ronald Reuel: *The Story of Kullervo*. London: HarperCollinsPublishers, 2015. ISBN: 978-0-00-813136-4.

LÖNNROT, Elias: *Kalevala* [online]. Dostupné z: <<http://www.gutenberg.org/files/7000/7000-h/7000-h.htm>> [verifikováno 14. 4. 2016].

LÖNNROT, Elias: *Kalevala, The Land of Heroes, Volume I* [online]. Přeložil W. F. Kirby. Dostupné z: <<http://www.gutenberg.org/files/25953/25953-h/25953-h.htm>> [verifikováno 14. 4. 2016].

LÖNNROT, Elias: *Kalevala, The Land of Heroes, Volume II* [online]. Přeložil W. F. Kirby. Dostupné z: <<https://www.gutenberg.org/files/33089/33089-h/33089-h.htm>> [verifikováno 14. 4. 2016].

TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN, John Ronald Reuel: *The Silmarillion*. Londýn: Allen and Unwin, 1977. ISBN: 0048231398.

TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN, John Ronald Reuel: *Unfinished Tales of Númenor and Middle-earth*. Londýn: Allen and Unwin, 1980. ISBN: 0618154051.

TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN, John Ronald Reuel: *Silmarillion*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN: 80-204-0336-1.

TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN, John Ronald Reuel: *The Book of Lost Tales, Part Two*. New York: Del Rey Books, 1992. ISBN: 978-0-345-37522-3.

TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN, John Ronald Reuel: *Nedokončené příběhy Númenoru a Středozemě*. Praha: Mladá fronta, 1994. ISBN: 80-204-0453-8.

TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN, John Ronald Reuel: *The Lays of Beleriand*. New York: Del Rey Books, 1994. ISBN: 978-0-345-38818-6.

TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN, John Ronald Reuel: *Húrinovy děti*. Praha: Argo, 2007. ISBN: 978-80-7203-884-8.

TOLKIEN, Christopher, ed., TOLKIEN, John Ronald Reuel: *The Children of Húrin* [online]. Dostupné z: <<https://ia801006.us.archive.org/3/items/J.R.R.TolkienTheChildrenOfHurin/J.R.R.Tolkien%20-%20The%20Children%20of%20Hurin.pdf>> [verifikováno 14.4.2016].

TOLKIEN, John Ronald Reuel: *Pán prstenů: Společenstvo prstenu*. Praha: Mladá fronta, 2001. ISBN: 80-204-0362-0.

TOLKIEN, John Ronald Reuel: *The Lord of the Rings: The Fellowship of the Ring* [online]. Dostupné z: <<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxib29rbWF6ZWVnbXxneDoyYTcwNjZkOTE2ZGJkYTIw>> [verifikováno 14. 4. 2016].

Sekundární literatura

CARPENTER, Humphrey: *J. R. R. Tolkien – Životopis*. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN: 80-204-0409-0.

CARPENTER, Humphrey: *J. R. R. Tolkien: A Biography*. Boston, New York: Houghton Mifflin Company, 2000. ISBN: 0-618-05702-1.

CARPENTER, Humphrey: *The Letters of J. R. R. Tolkien* [online]. Dostupné z: <http://www.e-reading.life/bookreader.php/139008/The_Letters_of_J.RRTolkien.pdf> [verifikováno 14. 4. 2016].

CARTER, Lin: *Tolkien: Zákulisí Pána prstenů*. Praha: Argo, 2002. ISBN: 80-7203-457-X.

COREN, Michael: *Život pána prstenů: J. R. R. Tolkien*. Praha: Baronet, 2002. ISBN: 80-7214-459-6.

FLIEGER, Verlyn: „Tolkien’s Wild Men: From Medieval to Modern“. In: CHANCE, Jane, ed.: *Tolkien the Medievalist*. London, New York: Routledge, 2003, s. 95–105. ISBN: 9780415289443.

FLIEGER, Verlyn: „A Mythology for Finland: Tolkien and Lonnrot as Mythmakers“. In: CHANCE, Jane, ed.: *Tolkien and the Invention of Myth: A Reader*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2004, s. 277–284. ISBN: 9780813123011.

GAY, David Elton: „J. R. R. Tolkien and the Kalevala: Some Thoughts on the Finnish Origins of Tom Bombadil and Treebeard“. In: CHANCE, Jane, ed.: *Tolkien and the Invention of Myth: A Reader*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2004, s. 295–304. ISBN: 9780813123011.

HEJKALOVÁ, Markéta: „Průvodce Kalevalou pro laiky“. In: ČERMÁK, Jan: *Kalevala Eliase Lönnrota a Josefa Holečka v moderní kritické perspektivě*. Praha: Academia, 2014, s. 11-28. ISBN: 978-80-200-2291-2.

KADEČKOVÁ, Helena: *Dějiny severských literatur: Středověk*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN: 80-7066-753-2.

KRAUSE, Arnulf: *Skutečná Středozeď: Tolkienova mytologie a její středověké kořeny*. Praha: Grada, 2013. ISBN: 978-80-247-4489-6.

OTT, Nancy Marie: *JRR Tolkien and World War I* [online]. Dostupné z: <http://greenbooks.theonering.net/guest/files/040102_02.html> [verifikováno 14. 4. 2016].

PETTY, Anne C.: „Identifying England’s Lönnrot“. In: DOUGLAS, Anderson, ed.: *Tolkien Studies, Volume 1*. Morgantown: West Virginia University Press, 2004, s. 69-84. ISBN: 0937058874.

PETTY, Anne C.: „Finland: Literary Sources“. In: DROUT, Michael D. C., ed.: *J. R. R. Tolkien Encyclopedia: Scholarship and Critical Assessment*. New York, Londýn: Routledge, 2007, s. 205–207. ISBN: 9780415969420.

SHIPPEY, Tom: „Tolkien and the Appeal of the Pagan: Edda and Kalevala“. In: CHANCE, Jane, ed.: *Tolkien and the Invention of Myth: A Reader*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2004, s. 145–161. ISBN: 9780813123011.

SNODGRASS, Mary Ellen: *Encyclopedia of the Literature of Empire*. New York: Infobase Publishing, 2009. ISBN: 978-0-8160-7524-9.

ŠÍK, Jan-Marek: *Role Eliase Lönnrota při vzniku Kalevaly*. Nepublikovaná bakalářská práce, Praha: FF UK, 2012.

ŠÍK, Jan-Marek: *Od Lönnrota k Haavikkovi: K proměnám kullervovského cyklu*. Nepublikovaná diplomová práce, Brno: FF MU, 2014.

WEST, Richard C.: „Setting the Rocket Off in Story: The Kalevala as the Germ of Tolkiens Legendarium“. In: CHANCE, Jane, ed.: *Tolkien and the Invention of Myth: A Reader*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2004, s. 285-294. ISBN: 9780813123011.

Přílohy

Příloha č. 1: Tolkienova báseň *Namárië* (Farewell; Sbohem) v quenijštině a překladech do angličtiny a češtiny¹⁷⁸

Namárië

Ai! Laurië lantar lassi súrinen,
Yéni únótimë ve rámar aldaron!
Yéni ve lintë yuldar avánier
mi oromardi lisse-miruvóreva
Andúnë pella, Vardo tellumar
nu luini yassen tintilar i eleni
ómaryo airtári-lírinen.

Sí man i yulma nin enquantuva?

An sí Tintallë Varda Oiolossëo
ve fanyar máryat Elentári ortanë
ar ilyë tier undulávë lumbulë;
ar sindanóriello caita mornië
i falmalinnar imbë met, ar hísië
untúpa Calaciryo míri oialë.
Sí vanwa ná, Rómello vanwa, Valimar!

Namárië! Nai hiruvalyë Valimar.
Nai elyë hiruva. Namárië!

Farewell

Ah! like gold fall the leaves in the wind,
long years numberless as the wings of trees!
The years have passed like swift draughts
of the sweet mead in lofty halls
beyond the West, beneath the blue vaults of Varda
wherein the stars tremble
in the song of her voice, holy and queenly.

Who now shall refill the cup for me?

For now the Kindler, Varda, the Queen of the Stars,
from Mount Everwhite has uplifted her hands like clouds,
and all paths are drowned deep in shadow;
and out of a grey country darkness lies

¹⁷⁸ Zdroj quenijské verze a anglického překladu: TOLKIEN: *The Lord of the Rings: The Fellowship of the Ring* [online], s. 415 PDF dokumentu; zdroj českého překladu: TOLKIEN: *Pán prstenů, společenstvo prstenu*, 2001, s. 354.

on the foaming waves between us,
and mist covers the jewels of Calacirya for ever.
Now lost, lost to those from the East is Valimar!

Farewell! Maybe thou shalt find Valimar.
Maybe even thou shalt find it. Farewell!

Sbohem

Ach! Jak zlatě padají listy ve větru,
nesčetné dlouhé roky, jako křídla stromů!
Pominuly dlouhé roky jako rychlé doušky
sladké medoviny ve vysokých síních
nejzazšího Západu, pod klenbami Vardy
blankytnými, kde hvězdy chvějí se
v písni jejího hlasu, svatého a královského.

Kdo mi teď znovu naplní číši?

Vždyť nyní Rozsvětitelka, Varda, Královna hvězd,
pozvedla z Věčně bílé hory ruce jako oblaky,
a všechny cesty utonuly v hlubokém stínu;
a ze šedivé země lehla tma
na pěníci vody mezi námi,
a mlha navždy kryje drahokamy z Calacirye.
Teď ztracen, ztracen je těm na Východě Valimar!

Sbohem! Snad najdeš Valimar.
Snad právě ty jej najdeš. Sbohem!